ETLA **ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS**
THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY
Lönnrotinkatu 4 B 00120 Helsinki Finland Tel. 358-9-609 900
Telefax 358-9-601 753 World Wide Web: http://www.etla.fi/

Keskusteluaiheita – Discussion papers

No. 752

Kari Alho – Colin Hazley – Hannu Hernesniemi –

Mika Widgrén

EU:N ITÄLAAJENEMISEN VAIKUTUKSET SUOMEN TUOTANTORAKENTEESEEN*

* Talousneuvoston sihteeristön tilaama muistio. Työryhmämme työnjako on ollut se, että Kari Alho on vastannut koordinoinnin lisäksi kohdista 1 ja 2, Colin Hazley kohdasta 5, Hannu Hernesniemi kohdasta 4 ja liitteestä sekä Mika Widgrén kohdasta 3. Johtopäätökset ovat yhteiset. Kiitämme Talousneuvoston sihteeristöä työn rahoituksesta ja Ville Kaitilaa ETLAsta kommenteista.

.

ISSN 0781-6847 22.02.2001

ALHO, Kari – **HAZLEY,** Colin **– HERNESNIEMI,** Hannu – **WIDGRÉN**, Mika, **EU:N ITÄLAAJENEMISEN VAIKUTUKSET SUOMEN TUOTANTORAKENTEESEEN.** Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 2001, 34 s. (Keskusteluaiheita, Discussion papers, ISSN 0781-6847; No. 752).

TIIVISTELMÄ: Tässä muistiossa käsitellään EU:n itälaajenemisen vaikutuksia Suomen tuotantorakenteeseen. Tarkastelu jakautuu neljään osaan. Ensiksi tarkastellaan KIE-maiden integroitumista kohti EU:ta. Todetaan, että EU:n laajenemisen suhteen vallitsee merkittävä epäsymmetria siinä, että KIE-maiden ja EU:n välinen kauppa on merkitykseltään yli 15-kertainen KIE-maille verrattuna sen merkitykseen EU:lle, mikä aiheuttaa merkittävän epäsymmetrian laajenemisen hyötyjen kannalta. Toiseksi tarkastellaan ulkomaankauppaa, suoria sijoituksia ja kauppapolitiikan arkkitehtuuria. Suomi on merkittävässä määrin jo integroitunut KIE-maiden kanssa niin, että toimialojen väliset välituote-lopputuote –linkit ovat vahvat. Ne tarjoavat etuja suomalaisille yrityksille jatkossakin. Toisaalta ei ole odotettavissa, että sisämarkkinoiden laajeneminen siirtäisi merkittävästi tuotantoa EU:n sisämarkkinoiden ytimeen, koska tuotannon sijoittuminen perustuu Euroopassa suuressa määrin suhteelliseen etuun. Kolmanneksi tarkastellaan EU:n laajenemisen vaikutuksia Suomen heikkojen ja vahvojen tuotantoklustereiden kannalta. Herkkiä aloja, joille laajeneminen voi aiheuttaa sopeutumisongelmia, ovat elintarviketeollisuus ja maatalous, kuljetukset ja siellä erityisesti kuorma-autokuljetukset sekä rakentaminen. EU:n laajenemisesta aiheutuvat muutokset tarjoavat kuitenkin usein mahdollisuuksia suomalaisille yrityksille. Vahvat klusterimme kuten ICT voivat vallata uusia markkina-asemia, saada alihankkijoita, hyödyntää kustannuseroja jne. Lopuksi tarkastellaan tilannetta Suomen metsäklusterin kannalta. KIE-maat ovat sekä uhka että mahdollisuus. Ensinmainittu asiantila voi toteutua, jos KIE-maissa kapasiteettia laajennetaan merkittävästi. Mahdollisuus se on laajentuvana markkina-alueena sekä tuotteille että konetoimituksille.

ASIASANAT: EU, itälaajeneminen, ulkomaankauppa, klusterit

Sisällys

		sivu
1.	Johdanto	1
2.	KIE-maiden integroituminen kohti EU:ta	3
3.	Ulkomaankauppa, suorat sijoitukset ja kauppapolitiikan arkkitehtuuri EU:n laajetessa	8
	Euroopan kauppapoliittinen arkkitehtuuri	12
4.	Itälaajenemisen vaikutukset Suomen talouden klustereihin ja toimialoihin	15
	Vaikutukset herkkiin aloihin	16
	Elintarviketeollisuus	16
	Tevanake-teollisuus	17
	Rakentaminen ja rakennustuoteteollisuus	18
	Liikenne ja kuljetukset	18
	Vaikutukset kauppaan ja palveluelinkeinoihin	20
	Suomen vahvat klusterit ja itälaajentuminen	21
	Sopeutumisstrategioista	22
	Erityistarkastelu: Merkittävimmät kauppakumppanit ja kauppa-tavarat Suomen kaupassa EU-jäsenyyttä hakeneiden maiden kanssa	23
5.	Case metsäklusteri	24
6.	Johtopäätökset	27
Lähteet		30
Liite. Suomen ulkomaankauppa hyödykeryhmittäin hakijamaiden kanssa		31

1. JOHDANTO

EU:n itälaajenemisella on poliittinen, institutionaalinen ja taloudellinen ulottuvuus. Poliittisesti EU:n tahto laajentua on linjattu moneen otteeseen. Laajeneminen vaikuttaa EU:n instituutioihin voimakkaasti, koska väestön lisäyksen osalta muutos on unionissa suurin. Taloudellisesti kysymys on KIE-maiden[1] liittymisestä EU:n tulliliittoon, sisämarkkinoille ja EMUun, mutta mahdollisesti siirtymäajoin tietyillä herkillä alueilla kuten työvoiman vapaan liikkuvuuden osalta.

Tämän tutkimusmuistion tavoitteena on antaa kuva EU:n itälaajentumisen vaikutuksista Suomen tuotantorakenteeseen. Kuten yleensä integraatioratkaisulla, niin tälläkin on vaikutus tuotannon tasoon (ska4alavaikutus), mahdollisesti myös sen kasvunopeuteen sekä omat vaikutuksensa tuotannon rakenteeseen. Nämä kolme vaikutuskanavaa vaikuttavat eri tavoin eri toimialoihin EU-maissa ja KIE-maissa. Lisäksi EU:n ja KIE-maiden välille tulee muodostumaan budjettivirtoja, joilla on vaikutus talouden kokonaisuuteen ja välillinen vaikutus myös toimialoille.

Vaikutus tuotannon tasoon tulee sitä kautta, että EU-jäsenyyden seurauksena jäljellä olevat kaupan esteet poistuvat ja keskinäinen kauppa laajenee, mikä lisää yleensä hyvinvointia molemmilla alueilla.[2] Toisaalta EU-jäsenyys merkitsee investointi-ilmaston vakiintumista ja paranemista, minkä vuoksi KIE-maiden oma investointiaktiviteetti vireytyy ja maat saavat osakseen lisääntyviä EU-maiden ja muiden maiden suoria investointeja. Tämä nopeuttaa tuotannon kasvuvauhtia ainakin keskipitkällä ajalla. Tuotannon rakennevaikutus tulee sitä kautta, että integraatio kohtelee eri lailla eri toimialoja, mikä on seurausta siitä, että kaupan esteet ovat lähtötilanteessa erilaiset EU:n ja KIE-maiden välillä eri toimialoilla. Yleensä uuden integraatioratkaisun vaikutukset ovat voimakkaimmat niillä toimialoilla, jotka ovat olleet integraatiosta sivussa. Esimerkiksi Suomen EU-jäsenyyden suurin vaikutus oli suojatulla maataloudessa, joka oli tätä ennen eristetty rajasuojalla kansainvälisestä vaihdannasta.

Kun pohditaan KIE-maiden EU-jäsenyyden vaikutuksia Suomelle, keskeinen kysymys analyysissa on se, mitä verrataan mihin. Toinen vertailupiste, eli päätepiste on luonnollisesti KIE-maiden tuleva, mahdollinen EU-jäsenyys ja sen mukainen tulliliitto ja sisämarkkinaohjelman omaksuminen neljine vapauksineeen, välittömästi tai siirtymäajan jälkeen. Alkutilanteen osalta tilanne on sen sijaan epämääräisempi ja tässä suhteessa on eri vaihtoehtoja. Tilanne on sikäli hankala, että KIE-maat ovat olleet ja ovat koko ajan liikkeessä kohti EU:ta assosiaatiosopimuksin eli ns. Eurooppa-sopimuksin ja neuvottelevat parhaillaan liittymisestä ja sen ehdoista.

Yksi mahdollinen tapa arvioida itälaajenemisen seurauksia olisi tehdä se kapeasti siten, että verrataan täysjäsenyyttä siihen tilanteeseen, johon on tässä vaiheessa sitouduttu, eli mihin

---

[1] KIE-maat ovat tällä hetkellä EU-jäsenyysneuvotteluissa olevat 10 Keski- ja Itä-Euroopan maata. Neuvotteluprosessissa ovat myös Kypros ja Malta, samoin kuin odottamassa Turkki. Nämä kuitenkin sivuutetaan seuraavassa niiden pienen taloudellisen merkityksen (kaksi ensin mainittua) tai jäsenyyden suhteellisen pienen todennäköisyyden ja ajallisesti kaukaisen toteutumisen vuoksi (viimeksi mainittu).

[2] Kun KIE-maat liittyvät EU:hun, niiden on harmonisoitava myös ulkotullinsa tulliliiton periaatteiden mukaisesti EU:n kanssa. KIE-maiden tullijärjestelmä poikkeaa siitä, mikä se on EU:ssa. Niiden keskimääräinen tullitaso on 6 % EU:n vastaavan ollessa 3 %. Niiden tullirakenteet poikkeavat myös merkittävästi siitä, mitkä ne ovat EU:ssa (Baldwin ym. 1997). KIE-maissa maatalouden suoja on varsin olematon verrattuna EU:hun. Myös muissa tuotteissa ulkotulliesteet vaihtelevat suuresti.

Eurooppa-sopimusten voimassaolo kaupan esteiden poistamisineen johtaisi ilman jäsenyyttä EU:ssa. Eli toisin sanoen KIE-maat jäisivät jonkinlaiseen ETA-järjestelyn kaltaiseen tilanteeseen, mihin Suomi ja muut EFTA-maat päätyivät integraatiokehityksessään ennen EU-jäsenyyttä. Tässäkin olisi vaihtoehtoja työvoiman vapaan liikkuvuuden suhteen, jota voitaisiin rajoittaa. Työvoiman vapaalla liikkuvuudella voikin olla merkittäviä vaikutuksia sellaisten tuotannollisten toimintojen kannalta, jotka voisivat toimia Suomessa KIE-maista tulevan työvoiman varassa.

Usein ”vaikutuksista” puhuttaessa tarkoitetaan yleisesti ja epätarkasti kuitenkin vain sitä, minkälainen kehityskulku on siinä vaihtoehdossa, joka valitaan. Jos se on KIE-maiden EU-jäsenyyden jälkeen nopea ja suotuisa, niin itälaajeneminen mielletään vaikutuksiltaan positiiviseksi, käänteisessä taas kielteiseksi. EU:n ja KIE-maiden välisen kaupan kasvu voi olla nopeaa taloudellisen kasvun ja kasvunopeuksien erojen vuoksi, kun ulkomaankaupan tarjonta ja kysyntä lisääntyvät, vaikkei itse EU-jäsenyydestä enää sinänsä aiheutuisi merkittävää lisäkasvuimpulssia, koska kaupan esteitä on jo poistettu ja alennettu merkittävästi. Laveampi tapa on siis tutkia sitä, mitä koko asteittainen integraatioprosessi kohti EU:ta on merkinnyt ja merkitsee.

Itälaajeneminen voi sisältää erilaisia vaiheita käytännössä. Niiden välillä voi olla suhteellisen pitkäkin aika. Näillä kaikilla tekijöillä on merkitystä myös Suomen kannalta. Seuraavassa ei ole ollut tältä osin mahdollista tehdä erittelyjä. Lähdetään liikkeelle siitä, että EU:n laajentuminen käsittää Baltian maat, ainakin Viron ja keskeisen Puolan ja että merkittäviä siirtymäaikoja ei toteuteta. Taloudellisesti arvioiden lähdetään siis siitä, että Suomen kannalta toteutuvat tavallaan ”maksimaaliset” vaikutukset itälaajenemisesta.

Tässä tutkimusmuistiossa tarkastellaan aluksi kohdassa 2 KIE-maiden taloudellista kehitystä EU:hun verrattuna sekä EU:n ja KIE-maiden integroitumista. Kohdassa 3 ovat esillä itälaajenemisen vaikutukset ulkomaankaupassa ja suorissa sijoituksissa. Kohdassa 4 paneudutaan vaikutuksiin Suomen talouden klustereiden näkökulmasta, erityisesti suunnaten keskustelua itälaajenemisen kannalta herkkiin aloihin. Kohdassa 5 tutkitaan itälaajenemista case-tapauksena Suomen kansantalouden suurimman klusterin, metsäklusterin kannalta, ja kohta 6 kokoaa johtopäätökset.

2. KIE-MAIDEN INTEGROITUMINEN KOHTI EU:TA

Taulukossa 1 on kuvattu KIE-maiden tilanne verrattuna EU-maihin vuonna 1999.

Taulukko 1. KIE 10-maat suhteessa EU 15:een vuonna 1999

Muuttuja	**EU 15**	**KIE 10**	**KIE/EU (%)**
Väestö (milj.)	375.8	104.7	27.9
BKT (PPP, mrd. euroa)	7941	824	10.4
BKT per capita (PPP, euroa)	21133	7871	37.2
BKT:n volyymikasvu (1994-99, % /v)	2.3	3.3	1.0*
Hintataso**	.	.	41.2

Lähteet: EU Eurostatin mukaan, KIE-maat OECD:n ja Maailmanpankin mukaan
* Erotus prosenttiyksiköissä
** Suhteessa euroalueeseen

Havaitaan, että suurin välitön vaikutus unioniin kohdistuu väestömuutoksesta, mikä vaikuttaa suoraan EU:n instituutioihin ja päätöksentekoon. Taloudellisesti arvioiden KIE-maat ovat taas suhteellisen pieni tekijä verrattuna EU:hun. Niiden tulotaso, eli karkeasti tuottavuus on vajaat kaksi viidesosaa EU:sta, mikä on melko tarkoin, tai jonkin verran matalampi kuin hintatasojen suhde. Tässä suhteessa KIE-maiden ei voida katsoa omaavan suhteetonta kilpailukykyä EU-markkinoilla, ks. tästä enemmän tuonnempana.

Taulukko 2. KIE-maiden sisäinen erilaisuus verrattuna EU:hun*

Muuttuja	**EU 15**	**KIE 10**	**KIE/EU (%)**
BKT per capita (PPP, euroa), var. kerroin 1999[1], %	23.9	39.5	165
BKT:n volyymikasvu 1994-1999, hajonta, %-yks.	1.9	2.5	0.6**
Hintataso, hajonta 1999, %-yks. [2]	14.8	10.2	–4.8**

* Hajaantomitat ovat aritmeettisia, maan koolla painottamattomia
** Erotus, prosenttiyksikköä
[1] Variaatiokerroin on hajonnan suhde keskiarvoon kerrottuna sadalla, eli suhteellinen hajonta
[2] Hintatasot suhteessa euroalueen keskiarvoon

KIE-maiden konvergenssi on ollut suhteellisen hidas EU:hun. Tosin viime vuosina alueen kasvunopeus on ylittänyt EU:n. Vuoden 1998 Venäjän kriisi aiheutti alueella taantuman, joka on nyt suurimmalta osaltaan ohitettu. KIE-maista menestyneitä ovat olleet Puola ja Unkari, samoin Baltian maista Viro. KIE-maiden joukossa on toisaalta kroonisesti jälkeenjääneitä maita, joita ovat eteläiset KIE-maat. Sisäinen variaatio KIE-maissa verrattuna EU:hun on esillä taulukossa 2.

KIE-maat ovat selvästi heterogeenisempia kuin EU, joka on maailman talousalueista tasaisin (Alho 2000). Suhteellisen hintatason suhteen KIE-maat ovat sisäisesti tosin jonkin verran EU:ta tasaisempia. KIE-maiden taloudellinen heterogeenisuus lisääntyi 1990-luvulla, esimerkiksi tulotasojen variaatiokerroin kasvoi lähtötilanteesta yli 10 prosenttiyksikköä. Jos EU:n tavoitteena on ylläpitää homogeenisuuttaan, itälaajenemiseen kohdistuu merkittäviä varauksia.

Kuvio 1. KIE 10-maiden osuus EU 15:n viennistä ja tuonnista

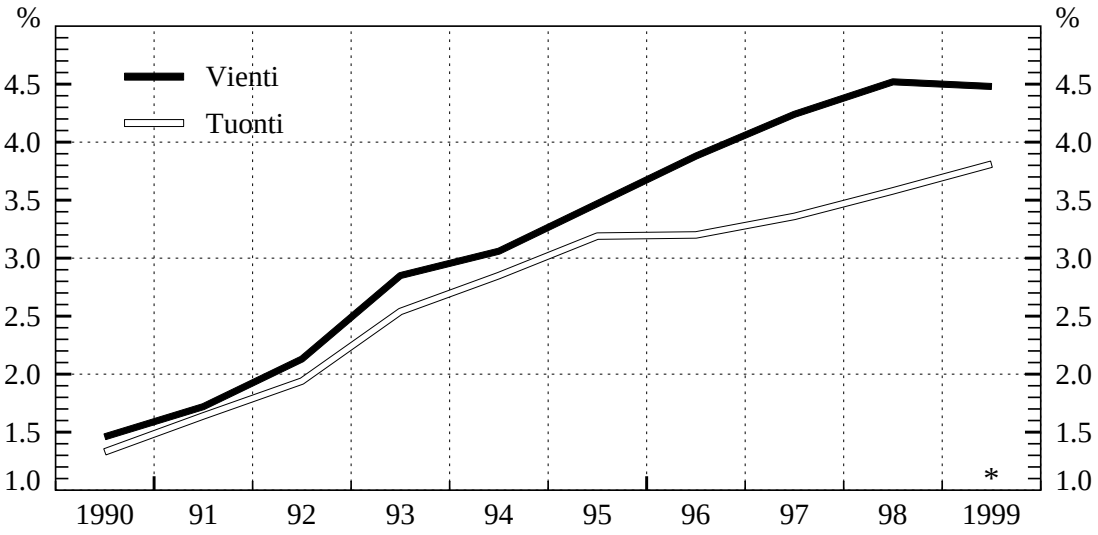

Kuvio 2. KIE10-maiden osuus Suomen viennistä ja tuonnista

EU-maille KIE-markkinat ovat suhteellisen pienet, mutta kasvaneet merkitykseltään. (kuvio 1). Suomen osalta (kuvio 2) tässä suhteessa vallitsee selvä ero verrattuna EU:n keskimääräiseen tilanteeseen. Viennissä KIE-markkinat ovat meille kasvaneet nopeasti lähes kaksinkertaisiksi kuin mitä ne ovat EU:lle keskimäärin. Sen sijaan tuonnissa tilanne on tasaantunut karkeasti samaksi Suomessa ja EU:ssa.

EU:n ja KIE-maiden välillä vallitsee merkittävä epäsymmetria, jota valottaa kuvio 3. KIE-maille itälaajenemisesta on potentiaalisesti merkittävästi suurempi hyöty kuin EU-maille, koska alueiden välisen kaupan merkitys taloudessa on KIE-maille niin paljon suurempi kuin mitä se on EU:lle. Suomelle itälaajeneminen on potentiaalisesti selvästi suurempi tekijä, yli kaksinkertainen kuin muille EU-maille keskimäärin. Sen sijaan KIE-maille Suomen markkinat ovat kokonaisuudessaan hyvin pienet, mutta tietenkin alueellisesti tässä suhteessa on suuria eroja. Baltian maille Suomi on keskeinen kauppakumppani (ks. kohta 3).

EU:n ja KIE-maiden välillä vallitseva potentiaalisten hyötyjen suuri epäsymmetria heijastuu mm. siinä, että EU-mailla on huomattavan vahva asema neuvotteluissa myös tältä kannalta katsottuna.

Kuvio 3. KIE-kaupan merkitys, viennin suhde lähtöalueen BKT:hen v. 1998

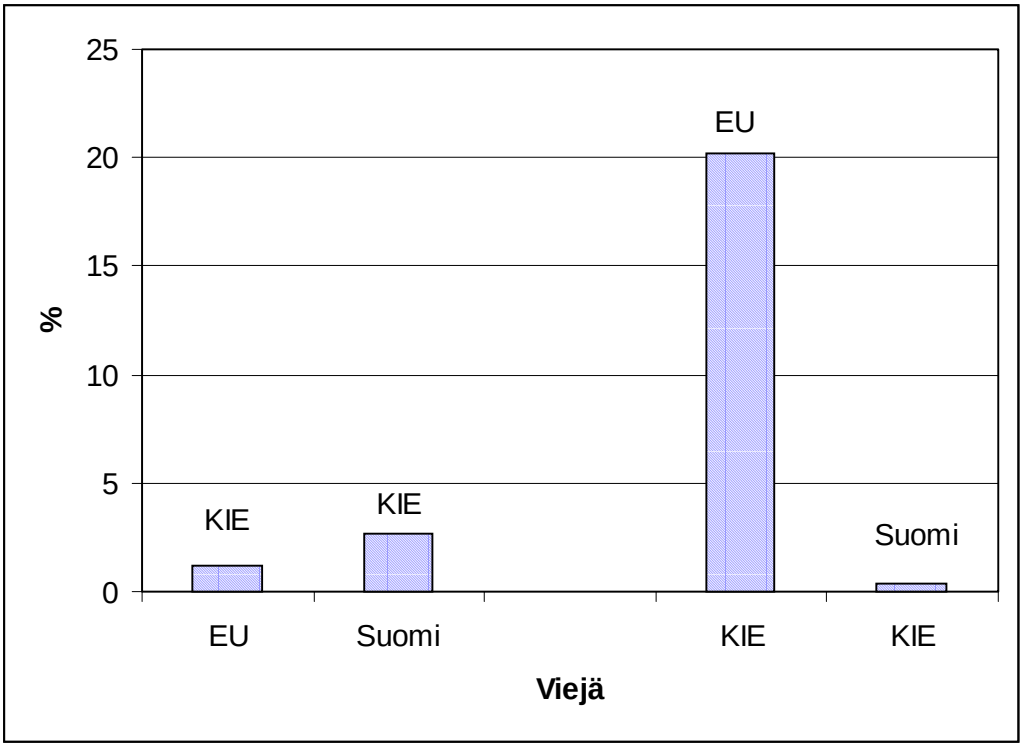

Yksi KIE-maiden jo toteutunutta taloudellista integraatiota mittaava suure on talouden tuottavuuden ja hintatason suhde EU-maihin. Jos maan tuottavuussuhde on selvästi alle hintatasojen suhteen, maalla on suhteellinen kilpailuasema EU:n markkinoilla, mitä voi olla haitallista EU-maille. Toinen integroitumista kuvaava tekijä on KIE-maiden asema kilpailussa investoinneista. Oheisessa kuviossa 4 on tarkasteltu näitä kolmea tekijää KIE-maiden osalta v. 1999 (investoinnit vuodelta 1998).

Kuvio 4. KIE-maiden hintataso suhteessa EU:n (kolmio) ja saadut suorat sijoitukset/ BKT (ympyrä) funktiona maan tulotasosta suhteessa EU:hun v. 1998-99*

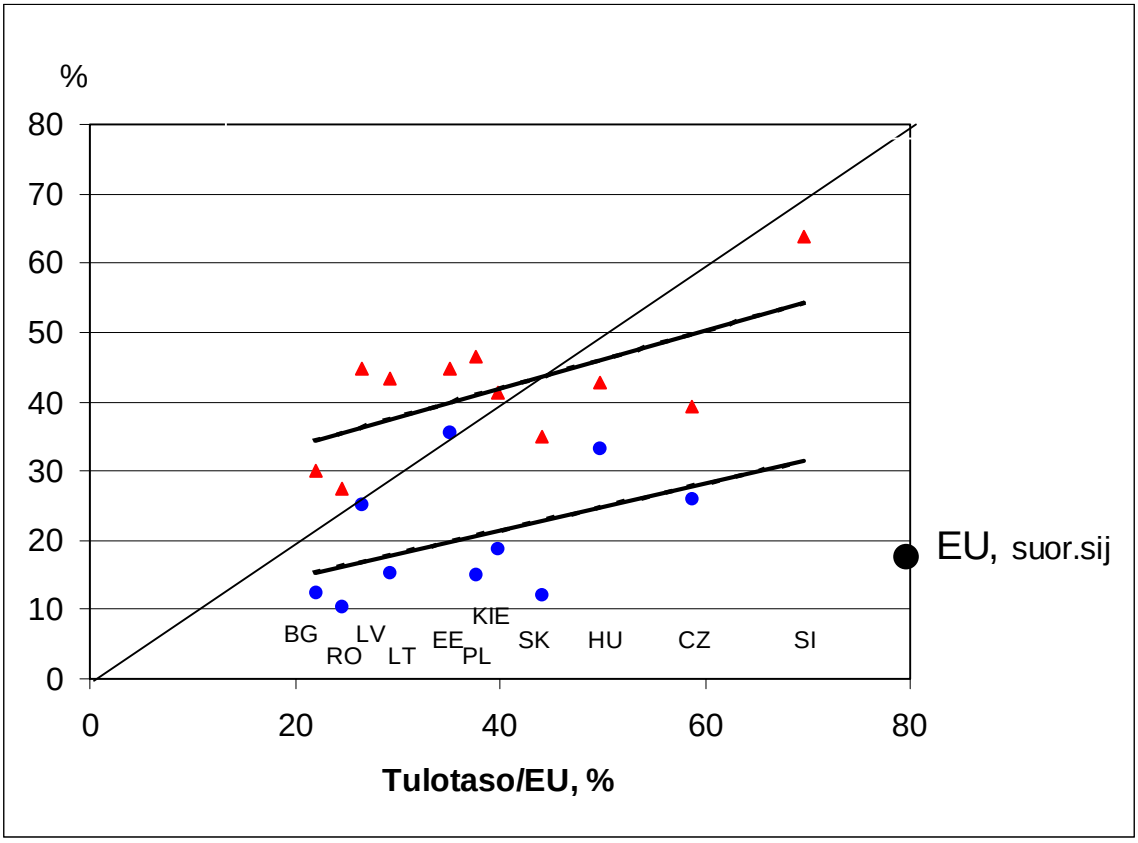

* EU, suor. sij = EU15:ssä vallitseva maahan tulleiden suorien sijoitusten suhde BKT:hen.

Kuvion 4 vaaka-akselilla oleva suhteellinen tulotaso mittaa likipitäen maiden suhteellista tuottavuutta suhteessa EU:hun. Pystyakselilla oleva hintataso taas kuvaa karkeasti samalla maiden kustannustasoa, maan tuottamien välituotteiden hintatasoa.[3] Nähdään ensinnäkin, että monet KIE-maat sijaitsevat hintatason osalta kuvion lävistäjän yläpuolella, joten niillä ei ole ylisuurta kilpailuetua puolellaan (ks. myös taulukko 1). Poikkeuksen tekevät erityisesti Tšekki, sekä vähemmässä määrin Slovakia, Unkari ja Slovenia. Muut ovat neutraalin kilpailukyvyn suoran (eli kuvion lävistäjän) yläpuolella. Kuvioon on myös piirretty näiden havaintojen trendisuora, jonka kulmakerroin on pienempi kuin kuvion lävistäjän. Korkean tulotason KIE-mailla on siis keskimääräistä parempi hintakilpailukyky.

Kun verrataan KIE-maiden saamia suoria sijoituksia EU:ssa vallitsevaan vastaavaan tilanteeseen (kuvio 4) nähdään, että ne ovat tällä mittarilla integroituneet jo varsin pitkälle ja eräät maat selvästi pitemmälle kuin mikä on tilanne EU:ssa keskimäärin. Suorien sijoitusten määrä on positiivisessa suhteessa maan kehittyneisyyteen. (Slovenian tiedot puuttuvat). Erityisesti Viro ja Unkari ovat saaneet huomattavan määrän investointeja enemmän kuin EU:ssa keskimäärin, mutta myös Latvia ja Tšekki ovat tässä suhteessa pitkällä. On tosin huomattava, että EU:n sisällä maahan suuntautuneiden suorien sijoitusten osalta on erittäin suuria eroja, osuuden vaihdellessa Italian 9 prosentista Belgian ja Luxemburgin 62 pro-

[3] Tässä tarkastelu on suoritettu ikään kuin kansainvälisen yrityksen sijainnin ja tuotantopäätöksen näkökulmasta, koska KIE-maiden ja EU-maiden välinen kauppa on suuressa mitassa luonteeltaan toimialojen välistä kauppaa. Muunkinlaisia tarkasteluja voitaisiin suorittaa kilpailukyvyn osalta.

senttiin. Mainittakoon, että kansainvälisiä investointeja aktiivisesti houkutelleessa Irlannissa suhde on 33 %.

Suorien sijoitusten BKT-suhteen trendikäyrällä on kuviossa 4 sama kaltevuus kuin hintatasokäyrällä. Olisi kuitenkin liian pitkälle menevää päätellä, että suorat sijoitukset olisivat syntyneet vain hyvän hintakilpailukyvyn vaikutuksesta, vaikka se onkin yksi keskeinen suoria sijoituksia ohjaava tekijä.

KIE-maiden saamista suorista sijoituksista noin 60 prosenttia on tullut EU-maista. Suomen osuus on erityisen suuri Virossa, 30 %, Liettuassa 25 % ja Latviassa 5 %.

Eräissä tutkimuksissa (mm. Baldwin ym. 1997) on päätelty, että EU-jäsenyyden seurauksena KIE-maat saavat huomattavasti lisää investointeja, kun niiden investointiympäristö vakautuu ja niiden korkeat riskipreemiot alenevat. Vallitsevan tilanteen perusteella (kuvio 4) ei kuitenkaan voi helposti päätyä tähän tulokseen, koska moniin KIE-maihin on jo tehty runsaasti suoria sijoituksia (ks. myös kohta 3). Tietysti voi olla niin, että tuleva EU-jäsenyys ja integroituminen sitä kohti on jo vaikuttanut odotustekijänä tähän asti toteutuneen investointiaktiviteetin taustalla.

3. ULKOMAANKAUPPA, SUORAT SIJOITUKSET JA KAUPPAPOLITIIKAN ARKKITEHTUURI EU:N LAAJETESSA

Sen jälkeen, kun Keski- ja Itä-Euroopan maat avautuivat ulkomaankaupalle noin vuosikymmen sitten, niiden ulkomaankaupan rakenne on muuttunut melkoisesti sekä koostumukseltaan että maantieteelliseltä suuntautumiseltaan. Nopeinta muutos on ollut Unkarissa ja Tšekin tasavallassa, joissa oli jo vanhastaan teollinen pohja, mutta sittemmin myös Puola ja Baltian maat ovat seuranneet suunnilleen samoja jälkiä. Euroopan unionin merkitys kauppakumppanina on näille maille suunnilleen yhtä suuri kuin EU:n jäsenmaillekin.

Keski- ja Itä-Euroopan maiden kaupan rakenteen muutosta on sävyttänyt toisaalta niin sanotun vertikaalisen ristikkäiskaupan nopea kasvu ja tähän liittyen EU-maista tehtyjen suorien sijoitusten merkittävä lisääntyminen Keski- ja Itä-Euroopan maihin. Vertikaalisella ristikkäiskaupalla tarkoitetaan samanlaisilla, mutta eriarvoisilla tai laadultaan erilaisilla tavaroilla käytävää kauppaa. Usein vertikaalinen ristikkäiskauppa koostuu eri valmistusvaiheessa olevien tavaroiden vientiä ja tuontia – esimerkiksi tiettyjen työvaiheiden teettämistä halvemman työvoiman maissa. Vertikaalinen ristikkäiskauppa on tyypillisesti myös yritysten sisäistä kauppaa, jonka osuus maailmankaupasta on kasvanut viime aikoina tuntuvasti.

Taulukossa 3 on esitetty ristikkäiskaupan osuus hakijamaiden kokonaiskaupasta vuonna 1995 sekä tiettyjen hakijamaiden kohdalla osuutena niiden EU-kaupasta. Kolmannessa ja neljännessä sarakkeessa on hakijamaihin tehtyjen suorien sijoitusten virran suhde bruttokansantuotteeseen.

Ristikkäiskaupan osuus kahden maan välisestä kaupasta on tyypillisesti korkea, jos maat ovat suunnilleen samalla suhteellisen korkealla taloudellisella kehitystasolla ja ovat suunnilleen samankokoisia. Taulukosta 3 havaitaan, että EU-jäsenyyttä hakeneet KIE-maat ovat saaneet varsin suuren määrän suoria sijoituksia 1990-luvun jälkipuoliskolla. Vertailuksi Suomeen tehtyjen suorien sijoitusten suhde bruttokansantuotteeseen on ollut vastaavana aikana pienempi kuin useimpien hakijamaiden (ks. myös kuvio 1 aiemmin).

Taulukko 3. Ristikkäiskauppa ja suorat sijoitukset hakijamaissa 1990-luvun loppupuoliskolla, %

Maa	Ristikkäiskaupan osuus koko kaupasta vuonna 1995	Ristikkäiskaupan osuus EU-kaupasta	Suorien sijoitusten virran suhde BKT:hen vuonna 1995	Suorien sijoitusten virran suhde BKT:hen vuonna 1998
Tšekki	43.6	56.6	4.9	4.5
Slovakia	29.4		1.2	2.5
Unkari	33.1	44.5	10.0	3.1
Puola	29.7	33.9	0.9	4.2
Slovenia	37.4		0.9	0.8
Viro	28.8	34.8	5.6	11.0
Latvia	29.1	19.3	5.5	3.4
Liettua	28.1	16.9	1.2	8.6
Bulgaria	24.5		0.6	3.3
Romania	25.7		1.2	5.4

Lähteet: Aturupane ym. (1997), Kaitila ja Widgrén (1999), Kaitila (1999) sekä Euroopan komissio (2000). Vertailua kahden ensimmäisen sarakkeen välillä vaikeuttaa se, että ensimmäinen on laskettu käyttäen NACE3-luokitusta, jälkimmäinen puolestaan tarkempaa ulkomaankaupan CN4-tavararyhmäluokitusta.

Yleisesti ristikkäiskaupan osuudet hakijamaiden kokonaiskaupasta eivät ole kovin korkeita. Valtaosa EU:n ja hakijamaiden välisestä kaupasta perustuu suhteellisen edun hyödyntämiseen. Selkeimmin joukosta kuitenkin erottuvat Tšekki ja Unkari, joiden ristikkäiskauppa EU:n kanssa on laajempaa kuin Suomen ja EU:n välisessä kaupassa.

Taulukosta 3 voidaan vetää kuitenkin se johtopäätös, että hakijamaiden ja EU:n välinen ristikkäiskauppa on maiden tulotasoerot huomioon ottaen yllättävän suurta. Ristikkäiskauppaan liittyen myös tehtyjen suorien sijoitusten määrä on varsin suuri suhteessa hakijamaiden taloudelliseen kokoon. KIE-maiden ristikkäiskaupassa EU:n kanssa korostuu erittäin voimakkaasti niin sanottu vertikaalinen ristikkäiskauppa, joka perustuu yritysten sisäiseen kauppaan eri valmistusvaiheessa olevilla tavaroilla. Se, kuinka suurta osuutta jokin EU-maa edustaa jonkin hakijamaan ristikkäiskaupasta, selittää hyvin myös EU-maan osuutta hakijamaahan tehdyistä suorista sijoituksista (ks. Kaitila 1999, Partanen ja Widgrén 1999 ja Widgrén 2000).

Yksi merkille pantava piirre hakijamaiden ja EU:n välisissä kauppasuhteissa on se, että suurimmat ristikkäiskaupan osuudet havaitaan hakijamaiden ja niitä lähinnä sijaisevien EU-maiden välillä. Estimoinneissa etäisyys ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä selittäjä suorille sijoituksille (ks. esim. Kaitila 1999). Karkeasti arvioiden hakijamaat kuitenkin jakautuvat selkeästi kolmeen ryhmään:

1) pohjoisen ulottuvuuden alueen hakijamaat (Viro, Latvia, Liettua)
2) Keski-Euroopan hakijamaat (Puola, Unkari, Tšekki, Slovakia ja Slovenia)
3) Kaakkois-Euroopan hakijamaat (Bulgaria ja Romania).

Suomen kannalta Baltian maat ja mahdollisesti myös Puola ovat tärkeimmät (ks. Widgrén 2000). Pohjoisen ulottuvuuden alueella suorien sijoitusten ja vertikaalisen ristikkäiskaupan tarkastelu paljastaa alueen jakautumisen kahteen talousalueeseen pelkkiä ulkomaankauppalukuja selvemmin.

Saksan ja Puolan välisestä kaupasta noin 30 prosenttia on ristikkäistä ja saksalaisyritykset ovat myös aktiivisimpia investoijia Puolassa. Vaikka 30 prosentin osuus ei ole kovin suuri esimerkiksi verrattuna ristikkäiskaupan osuuteen EU-maiden välisessä kaupassa keskimäärin, kuvaavaa on, että Saksan ja Puolan kaupan kymmenestä tärkeimmästä tavararyhmästä yhdeksän on samoja tuonnissa ja viennissä, kun vertailu tehdään ulkomaankaupan CN4-luokituksella, jossa tavararyhmiä on 1242. Näiden kymmenen lähinnä auto-, kuljetusväline ja elektroniikkateollisuuden tavararyhmän osuus Saksan ja Puolan kaupasta on noin neljännes. Tästäkin huolimatta, vaikka luokittelu on kohtalaisen hienojakoinen, ristikkäiskauppa maiden välillä koostuu lähes yksinomaan eri valmistusvaiheessa olevien välituotteiden kaupasta, niin sanotusta toimialan sisäisistä *välituote-lopputuote –linkeistä*.

Vaikka Baltian mailla ei ollut niiden itsenäistyttyä vastaavaa teollista perustaa kuin Tšekin tasavallalla tai Unkarilla, on myös niiden ulkomaankaupassa käynnistynyt samankaltainen vertikaalisen ristikkäiskaupan ja ulkomaisten investointien vuorovaikutussuhde. Erityisen selvästi tämä näkyy Virossa. Vuoden 1998 lopussa suorien sijoitusten kanta maassa oli 2.1 miljardia dollaria, joka on asukasta kohti laskettuna 1312 dollaria. Suhteellisesti laskien EU-hakijamaista on ulkomaisia investointeja tehty enemmän ainoastaan Unkariin, jonne suorien sijoitusten virta käynnistyi jo paljon aiemmin kuin Viroon.

Myös Latviaan on sijoitettu kohtalaisen runsaasti. Vuoden 1998 lopussa sijoitusten kanta oli 760 dollaria per asukas. Se on suhteellisesti yhtä paljon kuin suorien sijoitusten kanta Puolassa. Sen sijaan Liettua ei ole vielä kokenut yhtä merkittävää sijoitusryntäystä.

Taulukko 4. EU-maiden ristikkäiskauppa Baltian maiden kanssa sekä osuudet suorista sijoituksista Baltiassa vuonna 1998, %

Maa	Viro		Latvia		Liettua	
	Ristikkäiskaupan osuus	Osuus suorista sijoituksista	Ristikkäiskaupan osuus	Osuus suorista sijoituksista	Ristikkäiskaupan osuus	Osuus suorista sijoituksista
Ranska	6.9	0	4.3	0	6.5	2
Belgia	3.1	0	18.1	0	5.9	4
Alankomaat	4.3	3	3.4	2	10.0	1
Saksa	12.1	4	16.0	5	14.9	11
Italia	7.2	1	9.9	0	4.0	1
Iso-Britannia	3.5	4	6.4	7	4.0	8
Irlanti	0.7	0	0.5	2	0.3	5
Tanska	20.3	5	15.7	27	22.7	6
Ruotsi	25.6	18	11.4	5	8.6	12
Suomi	28.7	31	7.4	3	9.7	5
Itävalta	5.0	2	3.4	2	6.0	2

Taulukossa 4 on kuvattu ristikkäiskaupan ja suorien sijoitusten välistä yhteyttä EU-maiden (pl. Espanja, Portugali ja Kreikka) ja Baltian maiden välillä. Ristikkäiskaupan merkitys on useimpien EU-maiden ja Baltian maiden välillä vähäinen eikä yhteyttä suoriin sijoituksiin ole helppo havaita. Baltian maiden ulkomaankauppa on varsin vähäistä useimpien EU-maiden kanssa, vaikka unioni kokonaisuutena onkin niille yhtä merkittävä kauppakumppani kuin EU-maillekin.

Baltian taloussiteet Euroopan unionin kanssa ovat hyvin keskittyneet pohjoisen ulottuvuuden alueelle. Taulukon 4 luvut vahvistavat tämän. Selvästi merkittävin linkki löytyy Suomen sekä Ruotsin ja Viron välillä. Ristikkäiskaupan osuus maiden kaupasta on runsas neljännes. Tähän liittyen Suomen ja Ruotsin osuus kaikista suorista sijoituksista Virossa on puolet. Maiden osuus Viron tuonnista on tätäkin korkeampi.

Muita yhtä selviä linkkejä taulukon 4 luvuista on vaikeampi löytää, mutta Suomen ja Ruotsin lisäksi Tanska ja Saksa erottuvat muita EU-maita aktiivisempina sijoittajina sekä korkeammilla ristikkäiskaupan osuuksilla. Välituote-lopputuote –linkki on EU:n ja Baltian maiden välillä näkyy selvimmin Viron ja Suomen sekä Viron ja Ruotsin välillä. Voimakas alueellinen keskittyminen on tässä suhteessa luonnollista, teorian mukaista. Näin on tapahtunut myös Keski-Euroopassa, jossa Saksan sijainti on taannut sille samanlaisen keskeisen roolin Puolassa, Tšekissä ja Unkarissa kuin Suomelle ja Ruotsille Virossa.

Suomen, Ruotsin ja Baltian maiden muodostama alue on kaikesta huolimatta pieni ja perifeerinen koko EU:n mittakaavassa. Niin sanotun uuden talousmaantieteen näkökulmasta tuotannolla ja taloudellisella aktiviteetilla on taipumus integraation tiivistyessä sijoittua suurten markkinoiden läheisyyteen. Usein esille tuotu pelko on, että taloudellisen integraation myötä perifeeriset alueet autioituvat, koska taloudellinen aktiviteetti pyrkii kasautumaan sinne, missä on jo valmiiksi runsaasti kysyntää ja välituotetarjontaa.

Koska vienti reuna-alueille edustaa pientä osaa lähellä markkinoiden ydintä sijoittuvien yritysten tarjonnasta, mutta suurta osaa reuna-alueille sijoittuvien yritysten tarjonnasta, ul-

komaankaupan kustannusten aleneminen tukee toimintojen keskittämistä EU:n tai muun talousalueen ytimeen. Jos kaupan kustannukset ovat korkeat tai äärimmäisen matalat, sijainnilla ei ole niin suurta merkitystä, mutta silloinkin tuotannon mittakaavaedut saattavat tehdä tuotannon jakamisen markkinoiden ydinalueiden ja reuna-alueiden välillä kannattamattomaksi. Keski-Euroopan suurten hakijamaiden liittyminen EU:n jäseneksi vahvistaa sisämarkkinoiden painopisteen sijoittumista Keski-Eurooppaan.

Toinen Baltian maiden EU-jäsenyyteen liitetty pelko liittyy alueen maiden erilaisiin tulotasoihin. Baltian maissa ja Puolassa työvoimakustannukset ovat huomattavasti matalammat kuin Suomessa ja Ruotsissa. Edellä kuvattu suorien sijoitusten kasvu nähdään tätä taustaa vasten usein pyrkimyksenä siirtää tuotantoa Suomesta tai Ruotsista Baltian maihin.

Viimeaikaisten empiiristen tutkimusten perusteella voidaan vetää se johtopäätös, että ainakin neljä tekijää vaikuttaa tuotannon sijoittumiseen Euroopassa (ks. Haaland ym. 1999). Ne ovat markkinoiden koko, suhteellinen etu, toimialojen sisäiset välituote-lopputuote –linkit ja ulkomaankaupan kustannukset. Kysyntä ja sitä kautta markkinoiden koko ohjaa taloudellista aktiviteettia kohti keskusalueita, mitä toimialojen sisäiset linkit saattavat edelleen voimistaa. Suhteellinen etu voi puolestaan käynnistää taloudellisen toimeliaisuuden vilkastumisen tietyllä alueella joko pienessä tai suuressa mittakaavassa, mitä toimialojen sisäiset linkit voivat myös edelleen vahvistaa.

Suurten markkinoiden läheisyydellä on sisämarkkinoilla kieltämättä merkittävä rooli tuotannon ja muun taloudellisen aktiviteetin sijainnin kannalta. Näin voi helposti odottaa olevan myös tulevaisuudessa. Onhan tuotanto esimerkiksi EU:ta pidemmälle integroituneessa USA:ssa alueellisesti keskittyneempää kuin Euroopassa.

Keskusta-alueiden vetovoimasta huolimatta ei ole todennäköistä, että Euroopan integraatio johtaisi laajojen Pohjois-Dakota –tyyppisten autioituneiden alueiden syntyyn. Todennäköiseltä vaikuttaa pikemminkin kehitys, jossa tuotannon sijoittumista Euroopassa ohjaavat yhtä aikaa kysynnän alueellinen jakautuminen ja suhteellinen etu (ks. myös Forslid ja Wooton 1999). Käytännössä tämä merkitsee sitä, että tuotannon rakenne kulkee keskittyneempään suuntaan, mutta tätä keskittymistä ohjaa paljolti maiden ja alueiden suhteellinen etu (ks. myös Forslid ym. 1999).

Suomen, Ruotsin ja Baltian maiden kannalta tällainen kehitysnäkymä on positiivinen uutinen, koska alue eroaa suhteelliselta edultaan EU:n ydinalueista. Suomen ulkomaankaupasta muun EU:n kanssa on vain 37 prosenttia ristikkäistä ja siitäkin Ruotsin osuus on kaikkein merkittävin. Loppuosa ulkomaankaupastamme perustuu suhteelliseen etuun, mikä viestii tuotantorakenteemme erikoistumisesta. Baltian maiden EU-jäsenyys vahvistaa tämän kehityksen toteutumista toimialojen sisäisten välituote-lopputuote-linkkien välityksellä.

Suomen ja Ruotsin ulkomaankaupan rakenne Baltian maiden kanssa viestii toimialojen sisäisten linkkien kehittymisestä. Vahvimmin tämä kehitys on lähtenyt liikkeelle Suomen ja Ruotsin kaupassa Viron kanssa. Sijoittuessaan kahteen tai useampaan maahan toimialan sisäinen linkki merkitsee, että välituotteita valmistavat yritykset ikään kuin luovat itse oman kysyntänsä viedessään eri valmistusvaiheessa olevia tavaroita seuraavasta valmistusvaiheesta vastaavalle yritykselle. Korkeat vertikaalisen ristikkäiskaupan osuudet viestivät toimialojen sisäisten linkkien suuresta merkityksestä.

Suomen ja Viron välisessä kaupassa ristikkäiskaupan osuus oli vuonna 1996 korkein sähköjohtimien ja –kaapeleitten sekä optisten kuitukaapelien, ääni- ja kuvatallentimien osien, tekstiilien, vaatteiden ja kenkien, urheiluvälineiden sekä nostoon ja käsittelyyn tarkoitettujen koneiden osien kaupassa. Näissä tavararyhmissä Suomen ja Viron välisestä kaupasta yli 80 prosenttia on ristikkäistä. Hieman yleisemmin arvioiden Suomen ja Viron välinen välituote-lopputuote –linkit näyttävät kehittyneen elektroniikka-, tekstiili- ja vaatetus sekä urheiluvälineteollisuuteen (ks. Kaitila ja Widgrén 1999).

Vaikka on totta, että toimialojen sisäiset välituote-lopputuote –sidokset Suomen ja Baltian maiden sekä mahdollisesti myös Puolan alueella siirtävät tuotantoprosessin tiettyjä vaiheita esimerkiksi Suomesta Viroon, on väärin väittää, että työpaikat ja tuotanto siirtyisivät Suomesta Viroon. Kyse ei ole nollasummapelistä, vaan toimialojen sisäisillä linkeillä on merkittäviä komplementaarisia vaikutuksia, kun erikoistumisen saatavia etuja hyödynnetään tehokkaasti. Vaikka tietyt tuotantovaiheet siirtyisivätkin Suomesta Baltian maihin, on tällä positiivinen vaikutus myös Suomessa tapahtuville tuotantovaiheille.

Viro, Latvia ja Liettua eivät myöskään kilpaile Suomen tai Ruotsin kanssa suhteellisella edulla EU:n markkinoilla. Tämäkin tukee ajatusta, että myös EU:n pohjoisella reunalla on saavutettavissa erikoistumishyötyjä, joista välituote-lopputuote -linkit alueen maiden välillä ovat yksi osoitus.

Hieman laajemmassa perspektiivissä sisämarkkinoiden tiivistyminen lisää taloudellisen aktiviteetin keskittymistä. Tämä ei näytä johtavan toimeliaaseen ydin-Eurooppaan ja kuihtuviin reuna-alueisiin, koska Euroopassa keskittymistä ohjaa alueittain vaihteleva suhteellinen etu. Tämä puolestaan lisää alueellista erikoistumista, koska ainakin valtaosa Euroopan alueista kykenee erikoistumaan johonkin. Mahdollinen tuotannon keskittyminen ei tässä tapauksessa ole unionilaajuista, vaan alueellista.

Euroopan kauppapoliittinen arkkitehtuuri

EU:n itälaajeneminen on suuri rakenteellinen muutos, jolla on vaikutuksia nykyisten jäsenmaiden, unioniin liittyvien maiden sekä unionin ulkopuolelle jäävien maiden ulkomaankaupan kannalta. Tällaisten mittavien rakenteellisten muutosten vaikutuksia ulkomaankauppaan ja sen rakenteeseen arvioidaan tyypillisesti niin sanotin vetovoimamallin avulla.

Vetovoimamallissa maiden kahdenvälisiä pitkän aikavälin potentiaalista kauppavirtoja selitetään maiden koolla, tulotasolla sekä etäisyydellä. Kun tähän perusversioon lisätään maiden kulttuurisia ja kielellisiä yhteyksiä sekä alueellisia kauppasopimuksia kuvaavia muuttujia, sen on todettu selittävän maailmankauppaa ja sen rakennetta erittäin hyvin.[4] Koska KIE-maat ovat viimeisen 10 vuoden aikana astuneet uudelleen osaksi maailman kauppajärjestelmää, vetovoimamalli on sopiva työkalu tämän rakenteellisen muutoksen arvioimiseksi.

[4] Malli kehitettiin alun perin 1960-luvulla, jolloin alueellisten kauppasopimusten merkitys maailmankaupassa oli huomattavasti vähäisempi kuin nykyisin. Alueellisen integraation leviäminen ja erityisesti sen tiivistyminen Euroopassa on tehnyt kauppa-alueiden jäsenyydestä luontaisen selittäjän kauppavirroille.

Pohjoinen ulottuvuus

Suppea pohjoinen ulottuvuus:
Suomi, Ruotsi, Viro, Latvia ja Liettua

Laaja pohjoinen ulottuvuus:
Suomi, Ruotsi, Viro, Latvia, Liettua, Saksa, Tanska, Norja, Puola ja Venäjä

Itälaajenemisen eteneminen aiheuttaa joitain ristiriitoja jäsenmaiden välillä, koska hakijamaiden selkeä jakautuminen kolmeen maantieteelliseen alueeseen sekä EU:n ulkopuolelle jäävien maiden kauppasuhteet muodostavat monimutkaisen verkoston (ks. Sapir 2000). Koska ulkomaankaupan sopimusjärjestelyillä ja integraation syvyydellä on suuri merkitys myös tuotannon sijoittumisen kannalta, on tärkeää arvioida itälaajenemisen vaikutuksia koko Euroopan kauppapoliittiseen järjestelmään.

Suomen ulkomaankaupan potentiaalin kannalta tärkeimmät hakijamaat ovat Viro, Latvia ja Puola. Tämän vuoksi Baltian maiden ja Puolan EU-jäsenyyden toteuttaminen ja sen mahdollisimman yhtäaikainen eteneminen on Suomen talouden kannalta tärkeää.

Taulukossa 5 on esitetty niin sanotun pohjoisen ulottuvuuden potentiaalinen kaupallinen merkitys joillekin alueen maille. Niin sanotun suppean pohjoisen ulottuvuuden (so. Baltian maat, Suomi ja Ruotsi) osuus Suomen ja Viron Euroopan kaupasta on potentiaalisesti 17 prosenttia. Osuudet tippuvat kohtalaisen nopeasti kohti Itämeren eteläranniikkoa kuljettaessa – jo Saksalle Baltian maiden merkitys on suhteellisesti varsin pieni.

Suomessa, Ruotsissa ja Baltian maissa asuu vain hieman reilut 20 miljoonaa asukasta. Vaikka Baltian maiden ostovoima tulevaisuudessa nousisikin, alue on muun Euroopan kannalta pieni, kuten neljännes Saksaa varustettuna epäsuotuisemmalla sijainnilla. Tästä huolimatta ja jopa tästä syystä suppeakin pohjoinen ulottuvuus voi olla merkittävä alueella sijaiseville maille. Suomen ja Viron esimerkki vahvistaa tämän.

Taulukko 5. Pohjoisen ulottuvuuden merkitys valikoitujen maiden ulkomaankaupassa pitkällä aikavälillä, osuus maiden Euroopan kaupasta, %

Maa	Suppea pohjoinen ulottuvuus	Laaja pohjoinen ulottuvuus	Venäjän osuus
Suomi	17.0	54.7	20.6
Ruotsi	10.1	46.7	12.3
Saksa	3.3	15.0	4.7
Viro	17.0	60.4	30.0
Latvia	12.5	53.2	25.6
Liettua	7.8	48.7	19.8
Puola	9.4	33.6	14.3

Lähteet: Baldwin (1994) ja Widgrén (2000).

Taulukon 5 luvuista voidaan kuitenkin helposti vetää se johtopäätös, ettei ole yhdentekevää, minkälaista kauppapolitiikkaa EU harjoittaa suhteessa lähialueisiinsa laajenemisvaiheen aikana ja sen jälkeen. Nykyisellä bilateraalisten kauppapoliittisten sopimusten verkostolla on ainakin kolme haittaa Euroopan kaupalle, sillä ne aiheuttavat hallinnollisia kustannuksia, ohjaavat investointeja sekä saattavat diskriminoida hakijamaita ja erityisesti EU:n ulkopuolisia maita ulkomaankaupassa (ks. Baldwin 1994, 1997 ja Sapir 2000).

EU:n itälaajenemisen ja koko Euroopan kauppapoliittisen arkkitehtuurin kannalta nykyisellä hub-and-spoke –tyyppisellä sopimusjärjestelmällä on taipumuksena marginalisoida maita, joiden kauppa unionin kanssa perustuu bilateraaliseen järjestelyyn. Lisäongelmia aiheuttaa tilanne, jossa eri edistysvaiheessa olevat hakijamaat ovat solmineet keskenään joko vapaakauppasopimuksen (esim. Baltian maat) tai tulliliiton (Tshekki ja Slovakia). Jos esimerkiksi Viro liittyy unionin jäseneksi ennen Latviaa ja Liettuaa, tämä antaa Virolle kaupallisen edun suhteessa Latviaan ja Liettuaan EU:n sisämarkkinoilla ja asettaa samalla Baltian vapaakauppa-alueen toimivuuden kyseenalaiseksi. Yhtenä ajatuksena tämän korjaamiseksi voitaisiin ajatella EU:n tulliliiton avaamista hakijamaille. Tällöin niiden eriaikainen täysjäsenyys ei aiheuttaisi yhtä mittavia kauppaa suuntaavia vaikutuksia.

Venäjä ei ole hakenut EU:n jäsenyyttä ja siitä tuskin tuleekaan unionin jäsentä. Tästä huolimatta Venäjällä voi olla toimivat kauppa- ja taloussuhteet EU:n kanssa esimerkiksi vapaakauppasopimuksen varaan rakennettuina. Poliittisesti ja periaatteessa EU-mailla tuskin on halua korostaa tulevan laajenneen unionin ja Venäjän rajaa jakolinjana, mutta taloudellisesti suurin intressi vapaakauppaan on erityisesti suppean pohjoisen ulottuvuuden mailla. Kauppasuhteet Venäjän kanssa onkin yksi tekijä, joka tavallaan jakaa pohjoista ulottuvuutta ja on Suomen talouden kannalta merkittävä osa itälaajenemisen jälkeistä kauppapolitiikkaa Euroopassa.

Venäjän osuus Suomen ulkomaankaupan potentiaalista Euroopassa on noin viidennes. Tällä hetkellä unionin ja Venäjän välillä ei ole alueellista kauppasopimusta. Lisäksi entisen Jugoslavian osat sekä entisen Neuvostoliiton Euroopan-puoleiset osat ovat alueita, joiden ulkomaankaupan intressit suuntautuvat itälaajenemisen myötä aiempaa selvemmin kohti EU:ta. Jotta tämä dominovaikutus (ks. Baldwin 1997, Sapir 1997) ei lopulta johtaisi kohti kaupallista ja poliittista jakautumista unionin tulisi pyrkiä aktiivisesti edistämään vapaata kauppaa koko mantereella. Yhtenä ratkaisuna on esitetty Euroopan laajuisen vapaakauppa-alueen luomista. Käytännössä tämä merkitsisi alueellisesti multilateraalisen sopimuksen luomista, jota allekirjoittavat maat sitoutuisivat noudattamaan suhteessa kaikkiin muihin sopimuksen allekirjoittaneisiin maihin (Sapir 2000). Alkuperäsäännösten kannalta järjestelmä toimisi tehokkaimmillaan Euroopan laajuisena tulliliittona.

4. ITÄLAAJENTUMISEN VAIKUTUKSET SUOMEN KLUSTEREIHIN JA TOIMIALOIHIN

Itälaajentumisella voi olla toimialoille skaalavaikutuksia, jotka tapahtuvat erimittaisten sopeutumisprosessien kuluessa, sekä koko talouteen rakenteellisia vaikutuksia yhteismarkkinoiden muuttaessa kansainvälistä työnjakoa todelliseen kilpailukykyyn perustuvaksi (ks edellä). Todellisuudessa nämä sopeutumisprosessit ovat jo alkaneet Itä-Euroopan maiden osalta vuosikymmenen vaihteessa ja Baltian maiden osalta niiden vapauduttua 1991-1992 markkinatalouteen. Eurooppa-sopimukset vapauttivat kauppaa osaltaan ja kiihdyttivät sopeutumisprosessia. Erityisesti läntisten yritysten etabloituminen hakijamaihin katalysoi sopeutumisprosesseja. Siitä huolimatta EU:n laajentumisella on potentiaalisesti huomattavia vaikutuksia kuten työvoiman vapaa liikkuvuus.

Mitkä klusterit ja toimialat ”hyötyvät tai häviävät” EU:n itälaajentumisesta, riippuu oleellisesti niiden kansainvälisestä kilpailukyvystä. Suomen kansantaloudessa on aloja, jotka selvästi hyötyvät muutoksesta. Esimerkiksi ICT-klusterille itälaajentuminen avaa uusia mahdollisuuksia: markkinoita, alihankintaa ja mahdollisia sijoittumispaikkoja. Metsäklusterille hakijamaat ovat orastava markkina-alue ja raaka-ainelähde. Niistä voi tulla kilpailijoita EU:n markkinoilla, mutta suomalaisyritykset voivat halutessaan ottaa haltuunsa alan teollisuutta (ks. kohta 5). Ulkomaankaupan kehitystrendejä on tarkasteltu jo aiemmin kohdissa 2 ja 3. Liitteessä 1 esitetyt maittaiset vientienemmyydet ja toisaalta viennin ja tuonnin suurimmat hyödykkeet osoittavat, että Suomen vahvat klusterit ovat löytäneet vientimarkkinat hakijamaista ja toisaalta niistä tuodaan hyödykkeitä, joita nämä klusterit käyttävät (esimerkiksi viennissä teleklusterin lopputuotehyödykkeet ja toisaalta komponenttituonti).

Seuraavassa käydään läpi erityisesti ns. herkkiä aloja, joilla esiintyy todennäköisesti negatiivisia vaikutuksia Suomessa. Herkät alatkin on jaettavissa kahteen ryhmään. On aloja, joissa Suomella on kuitenkin kilpailukykyistä toimintaa verrattuna tulevien jäsenmaiden toimialoihin tai ainakin resursseja ostaa näiden yrityksiä. Esimerkiksi elintarviketeollisuuden ja rakennustuoteteollisuuden yrityksillä ja vakuutustoiminnalla on intressiä ja mahdollisuuksia etabloitua lähialuille, ja näin on osittain tapahtunutkin. Toisaalta on myös aloja, joilla ei enää ole voimavaroja laajamittaiseen toiminnan haltuunottoon, kuten esimerkiksi tekstiili- ja vaatetusteollisuudella.

Arvioitaessa vaikutuksia Suomen ja yleensä EU-maiden toimialoihin on syytä pitää mielessä, että maantiede vaikuttaa, varsinkin herkille aloille. Baltian maat ja jatkossa ehkä Puola ovat viennin ja jakelujärjestelmien sekä etabloitumisen kustannusten kannalta edullisempia ja helpommin hallittavissa kuin kaukaisemmat hakijamaat. Niissä muilla EU-mailla on enemmän kilpailuetua läheisemmästä sijainnista johtuen. Oman tuotannon suojeleminen ja luonnollisten kotimarkkinoiden kasvattaminen voivat pakottaa puolustukselliseen laajentumiseen. Työvoiman siirtymät läheisemmistä maista ovat todennäköisemmät. Näin ollen Baltian maat on otettava huomattavasti kokoaan suurempina huomioon.

Tärkeä aspekti vaikutuksissa suomalaisiin toimialoihin ovat arviot siitä, millä toimialoilla hakijamaissa kehittyy kansainvälisesti kilpailukykyistä toimintaa ja jopa klusterimuodostusta. Tätä ei ole vielä tutkittu riittävästi. Baltian maiden osalta voidaan kuitenkin todeta, että ne ovat suhteellisilta eduiltaan, toimialarakenteeltaan ja nykyiseltä vienniltäänkin suhteellisen samankaltaisia. Yhdessä asukasmäärältään ne ovat Ruotsin kokoinen toimintakenttä ja markkina-alue. Baltian maissa BKT- ja työvoimaosuudeltaan kansainvälisessä vertailussa poikkeuksellisen suuria toimialoja ovat tekstiili- ja vaatetusteollisuus, mekaani-

nen metsäteollisuus ja siihen perustuva jatkojalostus sekä maatalous ja elintarviketeollisuus ja palveluissa kuljetukset. Uusiakin aloja on kasvamassa kuten elektroniikan sopimusvalmistus. Tšekin maassa, Slovakiassa ja Unkarissa samoista toimialoista kuin Suomessa tulee kehittymään kilpailukykyisiä, mutta tuotteet eivät, sähköteknistä teollisuutta lukuun ottamatta, ainakaan vielä näytä kilpailevan suomalaisten valmistajien kanssa.

Seuraavassa Euroopan unionin itälaajentumista tarkastellaan puhtaasti suomalaisten toimialojen ja klustereiden kannalta. Tarkastelussa yritetään ottaa huomioon sekä yritysten että työvoiman näkökulma.

Vaikutukset herkkiin aloihin

Elintarviketeollisuus

Suomalaisen elintarviketeollisuuden ja sen raaka-aineen tuottajan eli maatalouden kilpailuympäristö muuttui täysin vuoden 1995 EU-jäsenyyden myötä. Siihen saakka maatalous ja merkittävä osa elintarviketeollisuudesta toimi rajasuojan katveessa. Se oli mitoittanut toimintansa skaalan, toimipaikkojensa sijainnin sekä raaka-aineen hankinnan ja tuotteiden markkinoinnin toimintapiirinään vain Suomi ja sen viiden miljoonan ihmisen markkinat. Sopeutuminen uuteen tilanteeseen, huolimatta sopeutumistuesta, on ollut raskas prosessi ja syönyt yhtiöiden varoja.

EU:n itälaajeneminen on uusi haaste. Relevantteja tulevia kilpailijoita ovat Baltian maat. Niissä raaka-aineiden hintataso ja työvoimakustannukset ovat huomattavasti alhaisemmat. Lisäksi Baltian maissa, jotka olivat Neuvostoliiton työnjaossa merkittävä ruuan tuottajia, on vanhana perintönä huomattava elintarviketeollisuuden ylikapasiteetti. Erityisesti on nähtävissä, että elintarvikeraaka-aineiden ja puolivalmisteiden tuotanto syrjäyttää suomalaista tuotantoa. Lopputuotteissa tilanne on toinen, koska kuluttajat ovat luultavasti konservatiivisempia kuin teollisuus, eivätkä siirry niin helposti käyttämään tuotuja lopputuotteita.

Elintarviketeollisuuden yrityksille Baltian maat ja Puolakin ovat mahdollinen etabloitumiskohde. Maihin voidaan sijoittua niiden omien markkinoiden tähden ja toisaalta Keski-Euroopan viennin takia. EU:n tuella elintarvikkeita voidaan viedä myös Venäjälle.[5] Suomalaisten tuotemerkkien turvin tuonti kotimaahankin voisi olla suurempaa kuin hakijamaiden tuotemerkeillä. Periaatteessa laajamittaisella lähialueiden tuotannon haltuunotolla voidaan joka tapauksessa niin halutessa myös suojella kotimarkkinoiden tuotantoa ja pitää hintatasoa korkeammalla. Elintarviketeollisuuden etabloitumisesta lähialuille on rohkaisevana esimerkkinä erityisesti Hartwallin puoliksi omistaman Baltic Beverages Holding AB:n tekemät yritysostot. Yhtiöllä on hallussaan kaikkien Baltian maiden markkinaosuuksiltaan johtavat panimot.

Baltian maiden elintarviketeollisuuden sopeutuminen EU-markkinoille ei ole ongelmatonta. Tärkein ratkaistava asia on elintarvikkeiden puhtaus ja laatutason nosto. Tämä vaatii investointeja koko ketjuun ja elintarviketeollisuudessa tuotantolaitoksiin ja ponnisteluja sertifikaattien hankkimiseksi. EU:ssa voidaan vaatia, että nämä asiat on hoidettava kuntoon ennen kuin kilpailu vapautetaan.

---

[5] Etabloitumisessa Baltian maihin Venäjän, Valko-Venäjän ja Ukrainan markkinoiden takia ei ole enää samanlaista järkeä kuin ennen Venäjän ruplan devalvointia, koska niiden oman tuotannon kilpailukyky on huomattavasti kasvanut. Parempi on aloittaa tuotanto ko. maissa.

Joka tapauksessa on todennäköistä, että sekä raaka-ainehankinnassa että työn käytössä Baltian maiden yritykset lisäävät suhteellista osuuttaan suomalaisyrityksiin verrattuna. Suomalaisilla yrityksillä on kuitenkin mahdollisuus hankkia yritysostoin haltuunsa näiden maiden teollisuutta. Suomalaisen tukkukaupan levittyminen Baltiaan todennäköisesti parantaisi suomalaisten yritysten kilpailuasetelmia. Myös pakkausaineteollisuudelle ja koneja laitetoimittajille, tai ainakin elintarviketeollisuuden käyttämättömille, toimintakuntoisille koneille avautuisi markkinoita. Mahdollisuus tuoda sesonkityövoimaa on selvä etu maataloudelle, vaikka kokonaisuudessaan se menettäisikin tuotantoa ja työpaikkoja Suomessa.

Tevanake-teollisuus

Useissa hakijamaissa on suhteellisen voimakas tekstiili- ja vaatetusteollisuus. Toistaiseksi se elää pääosin EU-maiden ja kaukaisempienkin maiden tuottajien alihankinnalla. Yritykset ovat kuitenkin vielä suhteellisen pieniä liikevaihdoltaan, vaikka niissä voi olla tuhansiakin työntekijöitä. Tuontitavaraa arvostetaan, omien markkinoiden ostovoima on vielä vähäinen ja käytettyjen vaatteiden torikauppa on merkittävää.

Näin omien tuotemerkkien kehittäminen on vasta alussa. On kuitenkin todennäköistä, että tevanake-teollisuus on tulevaisuudessa yksi Baltian maiden vahvoista aloista. Odotettavissa on, että ulkomaiset johtavat valmistajat ja sijoittajat tulevat hankkimaan omistukseensa alan tehtaita, rationalisoimaan niitä ja fuusioimaan yrityksiä ja parantamaan tuottavuutta. Vähitellen myös yhä enemmän valmistuksen arvoketjusta siirtyy näihin maihin ja paikallisten markkinoiden kehityksen myötä syntyy omia tuotemerkkejä.

Suomalainen tevanake-teollisuus on sinnitellyt kilpailun paineessa siirtämällä toimintojaan kasvavassa määrin halpatuotantomaihin. Viimeksi tuotantoa on laajassa mittakaavassa sijoitettu Viroon ja myös muihin Baltian maihin. Suomessa ei enää ole kuin harvoja merkittäviä teollisia toimipaikkoja. Alan työllisyys on supistunut noin 20 000:een, kun se esimerkiksi 3,9 miljoonan asukkaan Liettuassa on 63 000 henkilöä. Suomalaiset valmistajat ovat pyrkineet erikoistumaan ja hallitsemaan pieniä sarjoja. Kustannuspaineen lisäksi alan kilpailukykyongelmien taustalla on myös kotimarkkinoiden kehittymättömyys. EU:n mittakaavassa suomalaiset käyttävät sekä suhteellisesti että absoluuttisesti vähiten rahaa vaatteisiin ja jalkineisiin. Sekä koti- että vientimarkkinoita on menetetty.

Jo nykytilanteessa suomalaiset valmistajat ovat ”menettäneet pelinsä” tekstiili- ja vaatetusteollisuudessa. Suomalaisilla valmistajilla on enää mahdollisuuksia piensarjatuotannossa ja erikoistuotteissa. Baltian maat ovat tarjonneet ja tarjoavat kasvavassa määrin lähellä sijaitsevan alihankinta-alueen, jossa valmistuksen kuluja voidaan alentaa. Rajamuodollisuuksien poistumisen takia, logistiikan kehittyessä ja alihankintayritysten tehokkuuden ja asiakaspalvelukyvyn parantuessa tätä mahdollisuutta on entistä helpompi käyttää. Ongelma alan huippuvalmistajiin nähden varsinkin sesonkiaikoina on kuitenkin se, että suomalaiset sarjat ovat jo liian pieniä.

On todennäköistä, että suomalainen tevanake-teollisuus menettää jatkossakin työpaikkoja uusiin hakijamaihin. Tämä kehitys jatkuisi, vaikka niiden EU-jäsenyys ei toteutuisikaan. Pitemmällä tähtäimellä on mahdollista että myös designia ja muuta tuotekehitystä ja ylipäätään lopputuotteilla käytävää liiketoimintaa siirtyy valmistajaportaassa hakijamaissa toimivien yritysten hallintaan.

Rakentaminen ja rakennustuoteteollisuus

Rakennusklusterissa keskeisiä liiketoimintoja ovat rakentaminen, kunnossapito- ja perusparannukset sekä rakennustuoteteollisuus. Näillä toimialoilla toimiville yrityksille uudet hakijamaat ovat uusia lupaavia markkina- ja mahdollisia tuotantoalueita ja edullisen työvoiman tarjoajia.

Rakennustoiminnassa Suomessa toimii voimakkaita yrityksiä, joilla on merkittävää toimintaa lähialuilla (SRV, NCC, Skanska ja YIT jne.). Osa merkittävimmistä yrityksistä on ulkomaalaisessa omistuksessa, osittain siksi, että ne ovat rakentaneet hyvät sillanpääasemat Venäjälle ja Baltiaan. Ulkomaisessa omistuksessakin suomalaiset edelleen hoitavat näiden alueiden liiketoimintavastuita ja käytännön toimintaa.

Suomalaisten rakennusalan yritysten ominta toiminta-aluetta ovat Baltian maat, Puola ja Tšekki. Kauempana projektin kustannukset ja toisaalta läheisempien maiden yritysten kilpailu alentavat kannattavuutta. Kilpailukyky on sitä parempi, mitä vaikeimmista rakennuksista ja projekteista on kysymys. Vaikeutta voi olla rakennusten teknologiassa, projektin kehittämisessä, rahoituksen järjestämisessä jne. Nämä tehtävät ovat yleensä suomalaisten vastuulla. Tyypillisesti itse rakentaminen annetaan paikallisten tehtäväksi, jotka kykenevät sen hoitamaan samalla tai lähes samalla tehokkuudella kuin suomalaisetkin, mutta huomattavasti halvemmalla. Paikallisten rakennusyritysten omistaminen ei välttämättä ole kannattavaa, koska kilpailuttamalla päästään edullisempaan lopputulokseen.

EU-jäsenyys helpottaa huomattavasti rakennuspalvelujen ostamista hakijamaista. Samoin työvoimaa tulee siirtymään suomalaisille työmaille ja korjausrakentamiseen. Rakentamisen hintojen uskotaan Suomessa laskevan. Samalla lisääntyvä ulkomainen kilpailu tehostaa suomalaisten yritysten toimintaa ja tasaa rakentamisen hintojen suhdannevaihteluita.

Rakennustuoteteollisuudelle Baltian-maat ovat olleet merkittävä uusi markkina-alue. Erityisesti omakotitalorakentaminen on kasvanut räjähdysmäisesti. Myös erilaiset infrastruktuuriprojektit ja länsimaisten yhtiöiden suorat sijoitukset ja etabloituminen ovat kasvattaneet markkinoita. Riippuen tuotannon ja logistiikan kustannuksista tuotantoa kannattaa siirtää paikan päälle keskelle uusia markkinoita. Rannilan (Rautaruukki) ja Parocin toiminta ovat hyviä esimerkkejä tästä. Monille tuotteille hakijamaista löytää myös suhteellisen hyviä alihankkijoita. Esimerkiksi metalliteollisuudessa kehittyneitä lopputuotteita Neuvostoliiton aikaan tehneet yritykset ovat joutuneet siirtymään alihankkijoiksi tekemään vähemmän vaativia töitä. Tätä kapasiteettia on runsaasti käyttämättä. Uusi alihankintakapasiteetti voi tarjota uutta voimaa vientiin EU-markkinoille ja toisaalta Venäjälle, jos tuotteet ja markkinointi ovat kunnossa.

Suorittavassa työssä rakennusalalla on todennäköistä, että palkkatasot voivat konvergoitua nopeastikin yhtenäisiksi. Alan asiantuntija-arvion mukaan esimerkiksi virolaisten ammattimiesten palkkataso maksimissaan saavuttaa viidessä vuodessa suomalaisen tason. Todellisuudessa rakennusalan työvoimaa hakijamaista on jo nyt alkanut virrata eri EU-maihin, mikä ruokkii harmaan rakentamisen markkinoita.

Liikenne ja kuljetukset

Kuljetuksissa suomalaiset yrittäjät joutuvat kilpailemaan erityisesti Baltian maiden mutta myös itäisen Keski-Euroopan maiden yrittäjien kanssa. Kilpailun osa-alueita on Venäjän

transito-kuljetukset[6] ja Suomen teollisuuden vientikuljetukset ja Suomen tuontikuljetukset sekä maan sisäiset kuljetukset. Suomalaiset tuskin kykenevät kilpailemaan uusien jäsenmaiden tuonti- ja vientikuljetuksista muutoin kuin silloin, kun Suomi on kaupassa toisena osapuolena. Kilpailua tulee myös työpaikoista suomalaisissa yrityksissä.

Kuorma-autoliikenne on kasvava osa kuljetuksia ja suhteellisen työllistävä kuljetusmuoto. Suomalaisten ongelmana alalla on yritysten pienuus ja isompien yritysten siirtyminen ulkomaiseen omistukseen. Pienuus ei ole mahdollistanut kehittyneiden kuljetusjärjestelmien muodostumista ja erilaisten suuruudesta seuraavien skaalaetujen hyödyntämistä. Omistajuuden siirtymisen myötä kansainvälisten kuljetusten järjestäjien päätösvalta siitä, kenen hoidettavaksi kuljetukset annetaan, on kasvanut.

Kuorma-autoliikenteessä uusilla jäsenmailla on seuraavat kilpailuedut: edullisempi työvoima, alhaisemmat pääomakustannukset, koska kalusto on ”peritty” tai ostettu käytettynä, sekä alhaisemmat polttoaineiden hinnat. Lisäksi niiden yritykset hyödyntävät myös enemmän harmaan talouden kilpailukeinoja (tinkimistä työsuhteiden vähimmäisehdoista, ylipitkiä ajoaikoja, ajoneuvoista annettujen määräysten rikkomista, verojen laiminlyöntiä jne.) Suomalaisten kilpailuetuja ovat parempi logistinen osaaminen ja monesta syystä luotettavammat kuljetukset (parempi kalusto, yrittäjien ja kuljettajien luotettavuus jne.)

Tärkeitä EU:n itälaajentumiseen liittyviä kysymyksiä ovat:

- Kuinka nopeasti eri kustannukset konvergoituvat lähemmäksi toisiaan Suomessa ja uusissa jäsenmaissa.
- Missä tahdissa hakijamaiden yritysten osaaminen, yrityskoko ja tehokkuus eri tuotannontekijöiden suhteen kasvaa.
- Kykenevätkö suomalaiset yritykset säilyttämään asemiaan esimerkiksi pyrkimällä palkkaamaan halvempaa työvoimaa sekä ostamalla kuljetusyrityksiä hakijamaista.

Todennäköisiä ovat seuraavat kehitystrendit:

- Kustannukset integroituvat, mutta prosessi voi olla liian hidas suomalaisten kuljetusyritysten kannalta. Ajoneuvoille asetettavat tekniset standardit, kustannusten tasaaminen verotusta yhtenäistämällä ja työaikojen yms. määräysten parempi valvonta nopeuttavat tätä prosessia.
- Hakijamaissa syntyy kooltaan suuria kuljetusyrityksiä ja nämä suuret yritykset siirtyvät ulkomaiseen omistukseen. Silti myös yhden tai muutaman auton perheyrittäjämäinen toiminta säilyttää asemiaan. Suomalaisilla, suhteellisen pienillä kuljetusalan yrityksillä on liian vähäiset voimavarat yritysostoihin.
- Suomalaisista kuljetuksista kasvava osa siirtyy ulkomaalaisten yritysten hallintaan. Työvoiman vapaan liikkuvuuden myötä myös ulkomaalaisten kuljettajien osuus suomalaisissa yrityksissä ja Suomessa lisääntyy.

Laivaliikenteessä suomalaiset ja muutkin Suomesta liikennöivät EU:n varustajat ovat jo nyt kilpailutilanteessa tavaraliikenteestä ja varsinkin Helsingin ja Tallinnan välisessä lauttaliikenteessä hakijamaiden yritysten kanssa. Matkustajavarustamoilla ei ole moniin vuo-

[6] Venäjän transito-kuljetuksissa Suomi on jo menettänyt asemiaan Baltian maille. Lisäksi Venäjä itse pyrkii kehittämään suoria kuljetuksia Pietarin kautta. Pietarin satamien liikennemäärät ovatkin voimakkaasti kasvaneet. Mitä isomman osuuden kuljetuksista Venäjä kykenee itse hoitamaan, sitä kovempi on kilpailu muista kuljetuksista.

siin ollut varaa investoida uusiin aluksiin. Virolaisvarustamo Tallink on kyennyt kasvavien matkustajamäärien tukemana hankkimaan käytettyjä aluksia ja on tehnyt ensimmäiset tilaukset uusista aluksista.

EU:n myötä vapaus rekrytoida työvoimaa lisääntyy. Todennäköistä on, että sekä ulkomaan tavaraliikenteessä että Suomen ja Ruotsin välisessä matkustajaliikenteessä hakijamaista peräisin oleva työvoima lisääntyy. Mahdollinen kehityskulku on myös se, että vapautuva kilpailu tuo Suomen ja Ruotsin väliseen liikenteeseen virolaisen kilpailijan. Laivaliikenteessä varustajat ovat voineet suhteellisen vapaasti valita kotimaansa. Ei ole tiedossa minkälaisia etuja esimerkiksi Viron lipun alla purjehtiminen antaa. Varustajat eivät ole julkisuudessa esittäneet mahdollisuutta.

Vaikutukset kauppaan ja palveluelinkeinoihin

Suomalaiset yritykset ovat mukana teletoiminnassa Baltian maissa ja Turkissa. Itse asiassa suurimmat yksittäiset suorat sijoitukset on tehty juuri teletoiminnassa hakijamaihin. Sonera oli tällä alueella edelläkävijä, ja myös Radiolinja on aloittanut etabloitumisen. EU-jäsenyyden myötä hakijamaiden on vapautettava telealan liiketoiminta kilpailulle, joka antaa vapauksia yritystoiminnalle. Samalla se lisää paineita purkaa monopolistisia sopimuksia, joiden turvin olisi ollut mahdollista uudistaa kiinteän verkon yhteyksiä ja rakentaa valokaapeliyhteyksiä. Joka tapauksessa suomalaisten teleoperaattorien on mahdollista hankkia pysyviä markkina-asemia hakijamaista.

Tukkukaupassa suomalaiset pyrkivät merkittävään asemaan Baltian maissa. Polttoaineiden jakelussa Fortumilla on toimiva jakeluverkko ja merkittävä markkina-asema tukkujakelussa. Päivittäistavaroissa ja rautakaupassa Kesko on aloittanut tukku- ja jakeluverkon rakentamisen Baltian maihin tavoitteena viidenneksen markkina-asemat. Myös Prisma (SOK) on aloittanut etabloitumisen Viroon. Ruotsalainen alan johtava yritys ICA katsoo alueen omiksi kotimarkkinoiksi tavoitteenaan johtava asema. Saksalaiset kaupan ketjut ovat jo miehittäneet keskisen Itä-Euroopan maat.

Alkuvaiheessa suomalaisyritysten logistiset toiminnot hoidetaan Suomesta. Tulevaisuudessa ne perustavat logistiset keskukset myös Baltiaan. Tähän on kaksi syytä. Elintarvikevalikoimasta paikallisesti tuotetuille elintarvikkeille pyritään antamaan suuri osa, koska kuluttajat luottavat paikallisiin tuotteisiin. Kansainvälisille merkkituotteille on puolestaan edullista rakentaa suora tuontireitti. Nopeusvaatimusten takia ei ole järkevää hoitaa Suomen kuljetuksia Baltiasta tai Baltian kuljetuksia Suomesta.

Myös pankki- ja vakuutustoiminta ovat alueita, joissa suomalaiset pyrkivät ottamaan oman markkina-asemansa Baltiasta joko yksin tai osana pohjoismaisia yrityksiä. Molemmat sektorit ovat hakijamaissa suhteellisen kehittymättömiä. Näihin maihin kyetään viemään suomalaista osaamista ja esimerkiksi pankkialan ohjelmistoteknologiaa. Alojen johtavat yritykset ovat kooltaan niin pieniä, että ne ovat ostettavissa. Yritysten valtaus ja perustanta ovat menossa. Länsimaisten pankkien ja vakuutusyhtiöiden menestystä edistää kuluttajien perusteltu epäluulo omia yrityksiä kohtaan. Ulkomaalaisen pankin ja vakuuttajan katsotaan antavan todellista turvaa.

Palvelualoista merkittävimmin on kasvanut matkailu. Viisumivapaus ja kilpailun alentamat matkan hinnat ovat käynnistäneet myös matkailun Suomeen. Käytännössä matkailutase on kuitenkin Suomelle alijäämäinen. Suomalasten matkailu kohdistuu Tallinnaan, Pärnuun,

Saarenmaalle ja Haapsaluun. Latviaan ja Liettuaan ja jopa Riikaan ja Vilnaan suuntautuva matkustaminen on suhteellisen vähäistä. Rajamuodollisuudet ovat olleet Via Baltican ja tavara- ja henkilöliikenteen todellinen pullonkaula. Niiden vähetessä ja poistuessa esimerkiksi automatkailu muuttuu mielekkäämmäksi ja kasvaa voimakkaasti molempiin suuntiin. Matkailualan työllisyys kasvaa hakijamaissa. Sen kyljessä kasvaa vähittäiskauppa, ravintolatoiminta, hotellit ja terveyspalvelut.

Suomen vahvat klusterit ja itälaajentuminen

Itälaajentumisen vaikutuksia metsäklusteriin on käsitelty toisaalla tässä raportissa yksityiskohtaisesti (ks. kohta 5). Tässä todetaan vain muutama seikka hakijamaiden näkökulmasta. Suomen metsäklusterin tuoterakenne poikkeaa huomattavasti hakijamaiden tuoterakenteesta. Suomessa kemiallinen metsäteollisuus on valta-asemassa ja sen aputoimialana on erittäin automatisoitu, skaalaetuihin pyrkivä saha- ja levyteollisuus.

Tärkeä sivutuote on energia. Näitä varten on kehittynyt merkittävä teknologiavalmistus ja palvelut. Hakijamaissa mekaaninen metsäteollisuus ja sille perustuva huomattavasti työintensiivisempi jatkojalostus ovat merkittävässä asemassa. Suomalaisia yrityksiä kiinnostaa hakijamaiden raaka-ainevarat ja läheisempi sijainti suhteessa Keski-Euroopan vientimarkkinoihin. Suomalaiset yritykset pystyvät halutessaan investoimaan ja viemään omaa konseptiaan useisiin näihin maihin. Hakijamaille tämä saattaisi tuoda vientituloja, mutta samalla uusi raaka-ainevarojen ostaja voisi syödä raaka-aineet paikalliselta teollisuudelta ja aiheuttaa merkittäviä työllisyystappioita[7]. Metsänkorjuun ja mekaanisen metsäteollisuuden teknologian ja osaamisen viennissä ja ”puujätteeseen” perustuvassa energian tuotannossa suomalaisella metsäklusterilla on hakijamaissa liiketoimintamahdollisuuksia, joissa parhaiten voitaisiin hyödyntää myös paikallisia kilpailukykytekijöitä.

ICT-klusterille hakijamaat ovat paitsi orastava markkina-alue myös elektroniikkakomponenttien valmistaja, ja niistä löytyy tarvittaessa ohjelmisto-osaamista. Tästä paras esimerkki on Virossa toimiva Elcoteq:n tehdas. Tallinnan Elcoteq aloitti toimintansa vuonna 1993. Nyt sen palveluksessa on jo 3 400 henkilöä ja uuteen rakenteilla olevaan liiketoimintayksikköön tulee 1000 henkilöä lisää. Yhtiö on Viron suurin viejä ja yksityinen työllistäjä. Sopimusalihankintana valmistetut elektroniikkakomponentit ovat suurimpien hyödykkeiden listalla Suomen tuonnissa hakijamaista (ks. kohta 3). Viron ohella muita ICT-klusterille tärkeitä tuontimaita ovat Tšekki, Slovakia ja Unkari. Tarvittaessa vastaavaa sopimusalihankintakapasiteettia on mahdollista rakentaa myös Latviaan ja Liettuaan. Kapasiteettiongelmien takia elektroniikkateollisuuden sopimusalihankinta ei uhkaa omaa työvoimaamme mutta luo mahdollisuuksia yrityksille laajentaa tuotantoaan ja vastata joustavammin markkinoiden kysyntään.

Energiaklusterin sähkötekniselle teollisuudelle ja kattilateollisuudelle hakijamaat ovat jossain määrin kilpailijoita. Suomalainen energiatekninen teollisuus on merkittävässä määrin ulkomaisessa omistuksessa. Tämä rajoittaa periaatteessa etablotumismahdollisuuksia näihin maihin. Toisaalta juuri Suomen yksiköille on annettu liiketoimintavastuita Venäjällä ja Itä-Euroopan maissa. Energian hinta hakijamaissa on nousussa, koska niidenkin on maksettava tuontiraaka-aineista markkinahintoja, hiilen käytön lisääminen on epäsuotavaa ja

[7] Nykyisellä tuotantorakenteella ja tuottavuutta korottamalla kansainväliselle tasolle työllisten määrä esimerkiksi Baltian maiden metsäteollisuudessa putoaisi noin 50-60 prosenttiin nykyisestä. Suomalaisella tuotantorakenteella ja tehokkuudella se putoaisi alle kymmenesosaan.

esimerkiksi Liettua on sitoutunut sulkemaan ydinvoimalansa osana EU-prosessia. Suomen energiaklusterin yrityksillä olisi tarjota hakijamaiden olosuhteisiin sopivaa, ympäristöystävällistä energiateknologiaa. Myös suomalaiset energiayritykset voisivat nykyistä laajemmalla rintamalla osallistua energiahankkeisiin. Potentiaalisten yritysten joukkoa kuitenkin rajaa monien energiayhtiöiden kunnallinen omistus, joka käytännössä vaikeuttaa riskinottoa hankkeissa ulkomailla ja ainakin riskien mahdollisesti realisoituessa aiheuttaa jälkipyykkiä[8].

Sopeutumisstrategioista

EU:n hakijamaat ovat Suomelle tärkeitä kauppakumppaneita. Suomi ansaitsee niiden kanssa käytävästä kaupasta suhteellisesti ottaen erittäin merkittäviä nettotuloja. Joillekin teollisuudenaloille ne ovat jo keskeisiä alihankkijoita. Ne ovat myös monien alojen yrityksille luontaisia kansainvälistymisalueita – erityisesti Baltian maat. Kaupalle ja palvelualoille ne ovat lähes ainoa mahdollinen merkittävä maantieteellinen laajenemissuunta. Suomen toimialoille ja klustereille hakijamaat ovat suhteellisesti ottaen tärkeämpiä kuin valtaosalle nykyisiä EU-maita.

Toimialojen rakennemuutos aiheuttaa väistämättä sopeutuksia työvoimassa. Mahdollisuus kotimaata korkeampiin palkkoihin houkuttelee Suomeen työvoimaa, mikä Suomessa saattaa lisätä työllisten kokonaismäärää, koska myös alhaisen palkkatason työpaikkoja saadaan täytetyiksi. Eräillä aloilla hakijamaiden tuotanto syrjäyttää suomalaista tuotantoa ja suomalaisyrityksetkin siirtävät tuotantoaan hakijamaihin. Toisaalta joillakin toimialoilla uudet markkinat lisäävät työmahdollisuuksia kotimaassa. Monilla aloilla aukeaa myös suomalaisille vaativia johto- ja asiantuntijatehtäviä hakijamaissa. Työmarkkinat saattavat fragmentoitua siten, että kotimainen työvoima vastaa vaatimustasoltaan ja palkkatasoltaan korkeammista töistä.

Jos ja kun itälaajentuminen joka tapauksessa toteutuu, siihen kannattaa sopeutua ja parantaa aktiivisesti mahdollisuuksia hyötyä muutostilanteesta. Erilaiset neljään vapauteen kohdistuvat liiketoiminnan rajoitukset, jos niille ei ole vankkoja perusteita kuten hygieniatason tai työturvallisuuden saattaminen EU:n tasolle, pitkällä tähtäimellä vain haittaavat suomalaisia yrityksiä ja niiden työllisyyttä kotimaassa.

[8] Esimerkiksi Fortumin ja PVO:n lisäksi Helsingin Energialla ja monilla muillakin yrityksillä olisi sekä henkilöstöä että tarvittavaa osaamista hankkeisiin lähialueilla. Kotkan energia on ollut aktiivinen Liettuassa. Sen suunnittelemat suurisuuntaiset hankkeet ovat kuitenkin jo aiheuttaneet keskustelua: Onko kunnallisesti tuotettu ja välitetty energia ollut niin ylihinnoiteltua että siitä riittää sijoitettavaa ulkomaalaisiin hankkeisiin? Jos hankkeiden riskit realisoituvat, joutuvatko kotkalaiset veronmaksajat maksamaan niistä aiheutuvia laskuja.

Erityistarkastelu

Merkittävimmät kauppakumppanit ja kauppatavarat Suomen kaupassa EU-jäsenyyttä hakeneiden maiden kanssa

Suomen tavaravienti 13 EU-hakijamaahan oli yhteensä 20.5 miljardia markkaa vuonna 1999. Tuonti niistä Suomeen oli 7.8 miljardia markkaa. Kaupan ylijäämä oli siis peräti 12.8 miljardia markkaa. Viro on ylivoimaisesti tärkein kauppakumppani niin viennissä kuin tuonnissakin. Kolmen Baltian maan yhteenlaskettu osuus viennistä hakijamaihin oli 47 prosenttia ja tuonnista 46 prosenttia vuonna 1999. Keski-Euroopan maiden – Puolan, Unkarin, Tšekin, Slovakian ja Slovenian – osuus viennistä oli 38 prosenttia ja tuonnista 44 prosenttia. Muista maista hakijamaista Turkki on tärkeä vientikohde. Kauppasuhteet Bulgariaan ja Romaniaan ovat olemattomia, ja Malta pienen kokonsa takia ei yllä suuriin vienti- ja tuontilukuihin. Kaupan taso ja vientiylijäämät on raportoitu maakohtaisesti liitteessä 1.

Suomen tuonti hakijamaista

Liitetaulukossa L1 on lueteltu Suomen 50 arvoltaan merkittävintä tuontihyödykettä hakijamaista (tuotenimikkeet ovat englanniksi ja tuonnin arvo ilmaistu miljoonissa dollareissa). Suurin yksittäinen tuontiartikkeli on hiili. Sitä tuodaan Puolasta terästehtaiden ja voimaloiden tarpeisiin. Metsäteollisuus puolestaan tuo puuta, pylväitä ja haketta Virosta ja Latviasta. Perusmetalliklusterin ja metsäklusterin lopputuotteita ei juuri ole merkittävien tuontihyödykkeiden listalla. Merkittävä poikkeus ovat kuitenkin huonekalut.

Tuontitilaston kärkipäähän ovat kiilanneet ICT-klusterin puolivalmisteet matkapuhelinteollisuudelle. Niitä tuodaan erityisesti Virosta ja tarkemmin ottaen Elcoteqin tehtaalta. Myös televisioiden, tietojenkäsittelylaitteiden ja niiden osien tuonti hakijamaista kuten Puolasta, Unkarista ja Tšekistä on alkanut. ICT-klusterin sisällä tuotteiden ristikkäiskauppa lisääntyy kuvaten rajoja ylittävien tuotantoketjujen voimistumista. Lopputuotteissa on selvää työnjakoa klusterin sisällä suomalaisten keskittyessä uuden teknologian tuotteisiin.

Merkittävä ryhmä tuonnissa ovat henkilöautot ja bussit sekä niiden osat ja tarvikkeet. Erityisen vahvoja tuontimaita ovat Tšekki, Slovakia, Unkari ja Puola. Näissä tuotteissa hakijamaat eivät juurikaan kilpaile suomalaisen teollisuuden kanssa. Samat maat ovat myös aktiivisia sähköteknisten tuotteiden tuojia, ja tässä tuonnissa kilpailevat suomalaisten valmistajien kanssa. Tšekki ja Slovakia näyttävät tuottavan sellaisia hyödykkeitä, joille Suomessa on kysyntää. Ne ovat pystyneet kasvattamaan tuontiaan suhteellisesti ottaen eniten, vaikka kauppa ei vielä olekaan saavuttanut tasapainoa.

Erilaisia vaatetusteollisuuden hyödykkeitä viidenkymmenen eniten tuodun listalla on lukuisia. Tuonti hakijamaista sisältää paljon suomalaisten kaupan ketjujen ja teollisuuden tilauksia. Hakijamaat syrjäyttävät vaatetuonnissa vähitellen tuontia Kauko-Idästä ja Etelä-Euroopasta.

Suomen vienti hakijamaihin

Liitetaulukossa L2 on lueteltu hakijamaihin suuntautuvan viennin arvoltaan merkittävimmät tuotteet. Suomen viennin kärjessä ovat matkapuhelimet ja puhelinverkkojen keskuslaitteet. Näissä merkittäviä asiakasmaita ovat asukasmäärältään suuret Turkki ja Puola sekä Tšekki. Telelaitteiden komponentteja puolestaan viedään alihankkijayrityksille Viroon ja Unkariin.

Metsäklusterin vientituotteista erilaiset paperit sijoittuvat hyvin viennissä hakijamaihin. Vientiluvut asukasmaiden kuluttajamääriin nähden ovat kuitenkin vielä huomattavasti alhaisempia kuin viennissä Euroopan unioniin. Mekaanisen metsäteollisuuden tuotteita ei juurikaan viedä. Samoin metsäteollisuuden teknologia ei näy vientitilastoissa.

Sähköteknisen teollisuuden vienti hakijamaihin on suhteellisen voimakasta. Näyttääkin siltä, että energiaklusterin tuotteissa uudet hakijamaat muodostavat suomalaisille valmistajille tulevaisuudessa varteenotettavan kilpailijan ja varmaan samalla kiinnostavan yhteistyökumppanin. Taloudellisen kasvun myötä hakijamaista muodostuu näiden tuotteiden merkittävä markkina-alue.

Tuonti on keskittynyt harvoihin maihin. Vienti jakaantuu useamman maan kesken. Tämä johtuu osittain tuonnin luonteesta, joka merkittävältä osaltaan on tuontia alihankkijoilta tai sitten erikoistuneilta raaka-aineiden toimittajilta. Nämä ovat hyödykkeestä riippuen keskittyneet vain tiettyihin maihin.

5. CASE METSÄKLUSTERI

Metsäklusteri on Suomen suurin klusteri. Sen jalostusarvo on 66 mrd. mk, vienti 70 mrd. mk ja työllisyys n. 150 000 henkeä (1998).

EU:n itälaajentuminen tuo sekä mahdollisuuksia että uhkia Suomen metsäklusterille.[9] Mahdollisuudet ovat markkinoiden kasvussa ja raaka-aineiden muodossa – EU:n hyödynnettävissä oleva metsäala kasvaa 28 %. Mutta myös uhkia aiheutuu. Vuosien 1989-1995 välillä metsäklusterin tuonnista EU:hun kohosi KIE-maiden ja Venäjän osuus 5:sta 7 prosenttiin (ja tuonti oli tuolloin arvoltaan 6.5 mrd. Euroa). Tuonti KIE-maista ei suinkaan muodostu yksinomaan matalan jalostusasteen tuotteista, vaan myös laajasta valikoimasta tuotteita, joita on tarkoitettu sekä korkean että matalan jalostusasteen markkinoille. Verrattaessa hyödykeryhmiä, joissa Suomi on menettänyt markkinaosuuksia EU:n ulkopuolisille tuottajille, paljastuu, että KIE-maat kilpailevat monissa tuotteissa Suomen kanssa. Näitä tuotteita ovat vaneeri, muu paperituotteet, voimapaperi ja kotitalouspaperi, jotka kuuluvat Suomen viennin 30 suurimman hyödykeryhmän joukkoon viennissä EU:hun. KIE-maat eivät tietysti ole suurin kilpailija Suomen viennille, mutta huomattava kuitenkin vaneerilevyissä, voimapaperissa, muussa paperissa ja saniteettituotteissa, ks. taulukko 6 [10].

KIE-maiden tuottajilla on markkinaosuus, joka on ainakin 30 % Suomen markkinaosuudesta 13 Suomen metsäklusterin taulukossa 6 olevista 30 avaintuoteryhmästä, erityisesti näin on pakkauspapereissa.

Kun arvioidaan EU:n laajenemisen vaikutuksia metsäklusteriin, voidaan lähteä liikkeelle markkinaosuuksista tuotannosta ja viennissä. KIE-maiden paperituotteiden tuotanto lisää vain 5 % EU:n paperin ja paperituotteiden kokonaistuotantoa, mutta tuotannon ja viennin osuudet ovat viime vuosina olleet kasvussa.

Toisaalta KIE-mailla on suuriakin osuuksia erilaisissa paperi- ja kartonkiryhmissä. KIE-maiden vienti puolikemiallisessa aallotuspaperissa (fluting) edustaa 14 % EU15:n ja KIE10-maiden viennistä yhteensä.

Mekaanisessa metsäsektorissa KIE-maiden osuudet eivät vain ole suurempia, vaan kasvavat nopeammin kuin Suomen. Puupaneeleissa sekä KIE-maiden tuotanto ja vienti ovat kasvaneet, kun taas Suomen osuus EU:n tuotannosta on pysynyt vakaana ja sen osuus viennistä on supistunut. Näin ollen KIE-maat ovat kilpailijoita sekä vaneerissa ja kuitulevypaneeleissa, joista ensin mainittu on Suomen metsäklusterin keskeinen tuote.

Samaten sahatavaran tuotannossa ja viennissä KIE-maiden osuus on kasvanut (EU15 + KIE10-alueella). Suomessa sahatavaran osuus metsäklusterin tuotannosta on jonkin verran supistunut, mutta vienti on pysynyt entisellään. Sahatavara on metsäklusterin toiseksi suurin vientitoimiala EU:hun suuntautuvista 30 vientiryhmästä taulukossa 6.

Teollisuustuotanto näillä toimialoilla KIE-maissa on kasvanut nopeasti viime vuosina. Palkkataso KIE-maissa on alle 50 % alimpien EU-maiden palkkatasoista poikkeuksetta. Mutta olennaista on, kykenevätkö KIE-maat hyödyntämään tämän edun siten, että tuotannontekijöitä tuottavuutta onnistutaan nostamaan. Tähän asti KIE-maiden työn tuottavuus

[9] Metsäklusteri koostuu metsätaloudesta, mekaanisesta metsäteollisuudesta, sellu- ja paperiteollisuudesta, graafisesta teollisuudesta, puuhuonekaluteollisuudesta, liitännäisestä koneteollisuudesta sekä tuotantopanoksista ja palveluista kuten konsultoinnista, tutkimuslaboratorioista, kuljetuksesta ja logistiikasta.

[10] Noin kaksi kolmannesta Suomen metsäklusterin viennistä suuntautuu EU:hun, joka on pääasiallinen markkina-alue.

on kohonnut samalla nopeudella tai nopeammin kuin EU-maissa. KIE-maat investoivat enemmän osuutena tuotannosta kuin EU-maat, eli niissä investointiaste on korkeampi.

Suuri määrä suoria investointeja tehdään KIE-maiden sellu- ja paperiteollisuuteen, erityisesti näin on Puolassa kaikilla metsäklusterin aloilla. Metsäklusteriin tehdyt suorat sijoitukset ovat peräti 12 % Puolan teollisuuden saamista kaikista ulkomaisista investoinneista.

Paikalliset KIE-maiden yritykset ovat investoineet aloille, joilla ne eivät kilpaile suomalaisten yritysten kanssa. Sen sijaan suoria sijoituksia tehneet yritykset, joiden joukossa ei ole juurikaan suomalaisia, voivat näiden investointien avulla parantaa kilpailuasemiaan EU-markkinoilla.

Tilanne KIE-maiden markkinoilla on se, että tuonti kattaa suurimman osan kasvavasta paperin ja paperituotteiden kysynnästä. Tilanne voi kuitenkin muuttua aikaa myöten siten, että kotimainen tuotanto tulee tärkeämpään asemaan ja alkaa korvata tuontia. Voi olla mahdollista, että edullisemmassa logistisessa asemassa keskeisiin markkinoihin nähden olevat KIE-maat muodostavat tiettyjen tuotelaatujen tuotannon lokaatiokohteen aiempaa suuremmassa mitassa, jos maat liittyvät EU:hun.

Itä-Euroopassa on koettu paperin ja paperituotteiden voimakas kasvu. Kulutus kasvoi Puolassa, Tšekissä, Unkarissa, Slovakiassa, Romaniassa, Sloveniassa ja Kroatiassa 47 % vuodesta 1993 vuoteen 1997. Huolimatta tästä kasvusta on pitkä matka vielä siihen, kun useimmat KIE-maat saavuttavat kulutuksessa Länsi-Euroopan tason. Tällä hetkellä paperin kulutus on vain kolmannes siitä, mikä se on EU:ssa.

KIE-maat ovat sekä uhka että mahdollisuus Suomen metsäklusterille. Ensinmainittu asiantila voi toteutua, jos KIE-maissa kapasiteettia laajennetaan. Mahdollisuus se on laajentuvana markkina-alueena sekä tuotteille että konetoimituksille.

Taulukko 6. Suomen 30 suurinta metsäklusterin vientihyödykettä EU:hun ja KIE-maiden kilpailu

Product Category (only top 30 Finnish Forest Cluster Exports to EU are listed)	Finnish Exports to World 1998 (mill $)	Finnish Share of EU15 Imports (%)	CEEC10 Share of EU15 Imports (%)
440710 Lumber, coniferous (softwood) 6 mm and thicker	**1545**	19.3	14.5
441212 Plywood, at least 1 outer ply of non-coniferous wood nes (ply's <6 mm)	**386**	45.7	12.4
441219 Plywood nes, at least 1 outer ply of coniferous wood (ply's <6 mm)	**132**	16.8	6.2
441830 Parquet panels, including tiles of wood	83	7.0	6.6
441890 Builder's joinery and carpentry of wood nes	75	7.7	20.0
470321 Chemical wood pulp, soda or sulphate, coniferous, semi-bl or bleached, nes	**384**	9.7	0.5
470329 Chemical wood pulp, soda/sulphate, non-coniferous, semi-bl/bleachd, nes	**274**	10.5	2.0
480100 Newsprint, in rolls or sheets	**638**	14.2	0.6
480240 Paper, wallpaper base, in rolls or sheets, uncoated	66	25.1	0.2
480252 Paper, fine, woodfree, in rol/sheets, >/=40g/m2, </=150g/m2, uncoated, nes	**598**	16.7	5.6
480260 Paper, fine, woodcontaining, in rolls or sheets, uncoated, nes	**1253**	38.9	1.0
480300 Paper, household/sanitary, rolls of a w >36 cm, sheets one side >36 cm	70	8.0	4.0
480419 Paper, Kraftliner, in rolls, o/t unbleached, uncoated	91	14.8	1.5
480439 Paper, craft, rolls or sheets, </=150g/m2, uncoated, nes	72	15.7	4.2
480459 Paper, craft, rolls or sheets, >/=225g/m2, uncoated, nes	**135**	79.3	0.5
480510 Paper, fluting (corrugating medium), in rolls, semi-chemical, uncoated	**129**	28.4	11.2
480640 Paper, glassine, oth glazd transparent o translucent, in rolls o sheets	**128**	47.8	0.4
481011 Paper, fine, woodfree, in rolls or sheets, </=150 g/m2, clay coated	**778**	16.7	0.8
481012 Paper, fine, woodfree, in rolls or sheets, >150 g/m2, clay coated	**166**	8.6	0.0
481021 Paper, fine, light weight coated, in rolls or sheets	**1667**	43.2	0.0
481029 Paper, fine, woodcontaining, in rolls or sheets, clay coated, nes	**687**	36.4	0.1
481091 Paper, multi-ply, in rolls or sheets, clay coated, nes	**801**	34.5	0.4
481121 Paper, self-adhesive, in rolls or sheets, nes	**153**	12.4	0.2
481131 Paper, in rolls o sheets, bl, >150g/m2, ctd, impreg o cov with plastics, nes	**209**	15.3	0.1
481139 Paper, in rolls o sheets, coated/impregnatd o coverd with plastics, nes	**142**	6.5	2.7
482359 Paper, fine, cut to size or shape, nes	**406**	23.1	6.8
482390 Paper and paper articles, nes	**100**	9.9	1.5
848180 Taps, cocks, valves and similar appliances, nes	**183**	1.5	2.5
843991 Parts of mach for making pulp of fibrous cellulosic material	**112**	22.4	1.3
843999 Parts of mach for making or finishing paper or paperboard mach	**156**	7.7	7.3

Huom. Tummennetut tuoteryhmät kuuluvat Suomen metsäklusterin 30 suurimpaan vientiryhmään (vienti koko maailmaan).

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Keski- ja Itä-Euroopan (KIE) -maat ovat päässeet kokonaisuudessaan katsottuna suhteellisen vireään taloudelliseen kasvuun viime vuosina. Ne ovat kuitenkin huomattavasti heterogeenisempi ryhmä maita kuin mitä Euroopan unioni on nykyisin. Tässä suhteessa itälaajentumiseen liittyy huomattavia varauksia ja riski siitä, että EU:n nykyinen homogeenisuus kärsii merkittävästi.

EU:n ja hakijamaiden välillä vallitsee merkittävä epäsymmetria. KIE-maille jäsenyydestä on potentiaalisesti moninkertainen hyöty verrattuna EU:hun. EU:n itälaajentumisella on taloudellisesti arvioiden eniten vaikutusta niissä EU-maissa, joilla on historiallisesti ja maantieteellisesti katsoen tiiviimmät taloussuhteet ja integroituneimmat markkinat hakijamaiden kanssa. Suomi kuuluu tähän ryhmään. KIE-viennin merkitys Suomen kansantaloudessa on yli kaksinkertainen siihen, mikä se on EU-maille keskimäärin.

Suomen markkinat ovat maantieteellisesti ja kulttuurisesti läheiset Baltian maille, erityisesti Virolle, jolloin markkinoille pääsy on suhteellisen helppoa. Tämä pätee erityisesti myös työvoiman maahanmuutolle.

KIE-maiden EU-jäsenyyttä arvioitaessa on erotettava vaikutus yrityksiin ja työntekijöihin. Kun eräissä KIE-maissa jo lähes koko vientiteollisuus on ulkomaisissa, lähinnä EU-maiden omistuksessa, em. maista tuleva lisätuotanto ei ole ongelma, vaan kannattavuuden lisäys EU-maiden ao. investoinnit tehneille yrityksille, myös suomalaisille yrityksille erityisesti Baltian maissa. Jäsenyydellä voi olla siten erityisesti lyhyellä aikavälillä erilainen vaikutus EU-maille katsottuna EU-maiden työntekijöiden ja kotimaisten yritysten kannalta. Yleensä kilpailukykyiset vientitoimialat hyötyvät laajenevasta integraatiosta, kun taas kotimarkkina-alat joutuvat uuteen sopeutumispaineeseen. Vaikutuksia työmarkkinoilla yritetään vähentää ulottamalla suomalaiset työehdot koskemaan myös muuttajia, mutta eräillä aloilla joka tapauksessa pääsy Suomen markkinoille perustuu hakijamaiden yritysten mataliin työvoimakustannuksiin.

Pelko siitä, että KIE-maat vievät huomattavan osan EU-maiden investoinneista näyttää liioitellulta. Suorien sijoitusten kanta KIE-maissa on jo keskimäärin sama kuin mikä vallitsee EU 15:ssa, eräissä maissa investointien määrä on huomattavasti suurempikin.

Suomen ulkomaankaupalle KIE-maiden integroituminen EU:hun merkitsee merkittävää alueellista rakennemuutosta. Tässä suhteessa suuri osa on jo toteutunut kaupan asteittaisen vapautumisen myötä erityisesti Suomen ja Viron sekä Latvian välisessä kaupassa 1990-luvulla. On todennäköistä, että integraation tiivistyminen merkitsee vastaavien vaikutusten leviämistä niin, että suurimmat kaupan alueelliset painopistemuutokset kohdistuvat Puolaan ja muihin Keski-Euroopan hakijamaihin. Joka tapauksessa Baltian maiden ja Puolan merkitys Suomen ulkomaankaupalle on EU:n itälaajenemisen keskeisin tekijä.

Siirtyminen nykyisestä Eurooppa-sopimusten ja vapaakauppasopimusten verkosta 27 maan muodostamaan Euroopan unioniin merkitsee yleisesti ulkomaankaupan kustannusten alenemista alueella. Tällä voi olla merkittäviä vaikutuksia tuotannon uudelleensijoittumisen kannalta. Tältäkään osin ei ole syytä olettaa, että nykyinen 1990-luvulla käynnistynyt kehitys olennaisesti muuttuisi. EU:n itälaajenemisen voidaan olettaa vahvistavan havaittua kehitystä.

Suomen ulkomaankauppa erityisesti Viron, mutta myös muiden Baltian maiden kanssa perustuu valtaosin suhteellisen edun hyödyntämiseen. Tällöin ne eivät kilpaile merkittävästi keskenään EU-markkinoilla ja Suomen ja Baltian maiden keskinäinen kauppa perustuu toisiaan täydentäviin vaihdannan hyötyihin. Yhä merkittävämpi osa kaupasta (noin 30 prosenttia) on kuitenkin jo niin sanottua vertikaalista ristikkäiskauppaa, jossa tuotannon sijoittuessa kahteen tai useampaan maahan välituotteita valmistavat yritykset luovat itse oman kysyntänsä viedessään eri valmistusvaiheessa olevia tavaroita seuraavasta valmistusvaiheesta vastaavalle yritykselle. Korkeat vertikaalisen ristikkäiskaupan osuudet viestivät näiden toimialojen sisäisten linkkien suuresta merkityksestä. Suomen ja Viron välisessä kaupassa ristikkäiskaupan osuus on korkein elektroniikka-, tekstiili- ja vaatetusteollisuudessa sekä urheiluvälineiden valmistuksessa.

Toimialojen sisäiset välituote-lopputuote –sidokset Suomen ja Baltian maiden sekä mahdollisesti myös Puolan alueella siirtävät tuotantoprosessin tiettyjä vaiheita esimerkiksi Suomesta Viroon. On silti väärin väittää, että työpaikat ja tuotanto siirtyisivät Suomesta Viroon. Kyse ei ole nollasummapelistä, vaan toimialojen sisäisillä linkeillä on merkittäviä komplementaarisia vaikutuksia, kun erikoistumisen saatavia etuja hyödynnetään tehokkaasti. Vaikka tietyt tuotantovaiheet siirtyisivätkin Suomesta Baltian maihin, on tällä positiivinen vaikutus myös Suomessa tapahtuville tuotantovaiheille.

Hieman laajemmassa perspektiivissä sisämarkkinoiden tiivistyminen lisää taloudellisen aktiviteetin keskittymistä. Suomen kannalta itälaajeneminen ei kasvata lähimarkkinoiden kokoa kovinkaan paljon. Pohjoinen ulottuvuus on ja säilyy verrattaen pienenä ja perifeerisenä talousalueena. Vaikka EU:n laajeneminen kasvattaakin ensisijaisesti unionin ydintä, tämä ei kuitenkaan näytä johtavan toimeliaaseen keskustaan ja kuihtuviin reuna-alueisiin, koska Euroopassa keskittymistä ohjaa alueittain vaihteleva suhteellinen etu. Tämä lisää alueellista erikoistumista ja keskittää tuotantoa pikemminkin alueellisesti kuin EU:n laajuisesti, koska ainakin valtaosa Euroopan alueista kykenee erikoistumaan johonkin.

Suomi ansaitsee EU:n jäsenyyttä hakeneiden 13 maan kanssa käytävästä kaupasta suhteellisesti ottaen erittäin paljon nettovientituloja. Viennin arvoltaan tärkeimmät vientituotteet ovat ICT-, metsä- ja energiateknologiaklusterin tuotteita. Monien sellaisetkin toimialojen yritykset, joissa Suomella ei ole merkittävää kansainvälistä kilpailukykyä, ovat kyenneet viemään ja etabloitumaan lähialuillemme kuten elintarviketeollisuus, kauppa sekä pankki- ja vakuutustoiminta. Voimakas alihankinta (erityisesti ICT-klusterissa) ennakoi rajoja ylittävien yritysverkkojen syntyä.

Metsäklusterin osalta KIE-markkinoiden kasvava kysyntä tyydytetään tuonnilla. Eräiltä osin KIE-maat ja niihin sijoituksia tehneet yritykset ovat jo ja voivat olla jatkossa Suomen metsäklusterin kilpailijoita. Toisaalta niiden kasvavat investoinnit tarjoavat markkinoita Suomen konetoimituksille.

KIE-maiden EU-jäsenyys muuttaa kilpailutilanteen. Suomen ja hakijamaiden klustereiden ja toimialojen keskinäiseen kilpailutilanteeseen merkittävimmin vaikuttavat tekijät ovat työvoiman vapaa liikkuvuus, siihen liittyen hakijamaiden yrityksille vapaampi oikeus harjoittaa toimintaa Suomessa ja muissa EU-maissa, maatalouden ja elintarviketeollisuuden yhteismarkkinoiden toteutuminen, rajamuodollisuuksien ja monien kaupan ja liiketoiminnan esteiden poistuminen ja yhteinen raha.

Suomen herkkiä toimialoja, joille hakijamaiden EU-jäsenyyden toteutuminen voi aiheuttaa negatiivisia vaikutuksia, ovat elintarviketeollisuus ja sen raaka-ainetoimittaja maatalous,

kuljetukset ja siellä erityisesti kuorma-autokuljetukset sekä rakentaminen. Monet alat, esimerkiksi tekstiili- ja vaatetusteollisuus, menettävät asemiaan ja hakijamaiden yritykset vahvistavat kilpailukykyään joka tapauksessa, vaikka jäsenyys ei toteutuisikaan. Vaikutukset ovat erilaisia yrityksille ja työntekijöille. Monet yllämainitut muutokset ovat samalla mahdollisuuksia yrityksille. Ne voivat ottaa haltuunsa voimavarojensa puitteissa hakijamaiden yrityksiä ja niiden liiketoimintaa. Työtä siirtyy hakijamaiden työntekijöiden tehtäväksi ja hakijamaista on tulossa Suomeen työvoimaa sekä yrityksiä tekemään täällä projekteja.

Kokonaisuudessaan EU:n laajentumisen vaikutukset suomalaisille klustereille ja toimialoille pitkällä tähtäimellä ovat positiiviset. Voimakkaat klusterimme voivat läpinäkyvimmissä ja liiketoimintakustannuksiltaan edullisimmissa oloissa vallata uusia markkina-asemia, saada alihankkijoita, hyödyntää tuotannontekijöiden kustannuseroja, optimoida toimintojensa sijaintia jne. Monille palveluille avautuvat ennen suljetut markkinat. Heikot alat joutuvat kilpailukykytestiin ja yhteismarkkinoilla niiden tuleva kilpailukyky perustuu omiin todellisiin kilpailukykytekijöihin eikä markkinoiden rajoituksiin. Kymmenen vuoden kuluessa hinnat ja kustannukset ovat jo huomattavasti konvergoituneet.

EU:n laajentuminen kasvattaa yhteismarkkinoita 104 miljoonalla ihmisellä, joiden tulotaso laajentumisen seurauksena oleellisesti kasvaa. Tällä on huomattava kysyntää ja keskinäisen kaupan kasvua stimuloiva vaikutus. Eri toimialojen yritykset hyötyvät ja työllisyys kasvaa myös näiden yleisen tasapainon kysyntävaikutusten kautta.

LÄHTEET

Alho, K.E.O. (2000). Exconomic Developments and Interrelationships within the Northern Dimension, teoksessa Alho, K.E.O. (toim.), Economics of the Northern Dimension, ETLA Series B 166.

Aturupane C., S. Djankov and B. Hoekman (1997): "Determinants of Intra-Industry Trade between East and West Europe", Weltwirtschaftliches Archiv.

Baldwin, R. (1994): Towards an Integrated Europe, Centre for Economic Policy Research, London.

Baldwin, R.E. (1997): The Causes of Regionalism, The World Economy 20, 865-888.

Baldwin (2000): Discussion, teoksessa Alho, K.E.O. (toim.): Economics of the Northern Dimension, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, B 166, 79-82.

Baldwin, R.E., Francois J.F: and Portes, R (1997): The Costs and Benefits of Eastern Enlargement: The Impact of the EU and Central Europe", Economic Policy, April 1997, 127-176.

Erkkilä, M. and M. Widgrén (1994): Suomen Baltian kaupan potentiaali ja suhteellinen etu, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, ETLA Sarja B 101.

Forslid, R. & Wooton, I. (1999): Comparative advantage and the location of production, CEPR Discussion Papers 2118.

Forslid, R., Haaland, J., Midelfart Knarvik, K. H. (1999): A U-shaped Europe? A simulation study of industrial location, CEPR Discussion Papers 2247.

Haaland, J., Kind, H.J., Midelfart Knarvik, K.H. & Torstensson, J. (1999): What determines economic geography in Europe, CEPR Discussion Papers 2072.

Hoekman B. and S. Djankov (1996): "Intra-Industry Trade, Foreign Direct Investment and the Reorientation of East European Exports", *CEPR Discussion Paper* No. 1377.

Kaitila V. and M. Widgrén (1998): Baltian maiden EU-jäsenyys ja Suomi, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, ETLA Sarja B 139.

Kaitila V. and M. Widgrén (1999): Revealed comparative advantage in trade between the EU and the Baltic countries, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, ETLA Keskusteluaiheita 697.

Kaitila, V. (1999): Trade and Revealed Comparative Advantage: Hungary and the Czech Republic, and the European Union, BOFIT Discussion Papers 1999, No. 8.

Partanen, A. & Widgrén, M. (1999): Puolan EU-jäsenyys ja Suomi Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, ETLA Sarja B 153.

Sapir, A. (1997): Domino Effects in West European Trade, CEPR Discussion Papers 1576.

Sapir, A. (2000): Trade Regionalism in Europe: Towards an Integrated Approach, Journal of Common Market Studies 38, 151-162.

Widgrén (2000): Comparative advantage, intra-industry trade and location in the Northern Dimension, teoksessa Alho, K.E.O. (toim.): Economics of the Northern Dimension, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, B 166, 59-78.

Liite: Suomen ulkomaankauppa hyödykeryhmittäin hakijamaiden kanssa

Kuvio L1. Suomen kauppavaihto EU:n jäsenyyttä hakeneiden maiden kanssa, Mmk

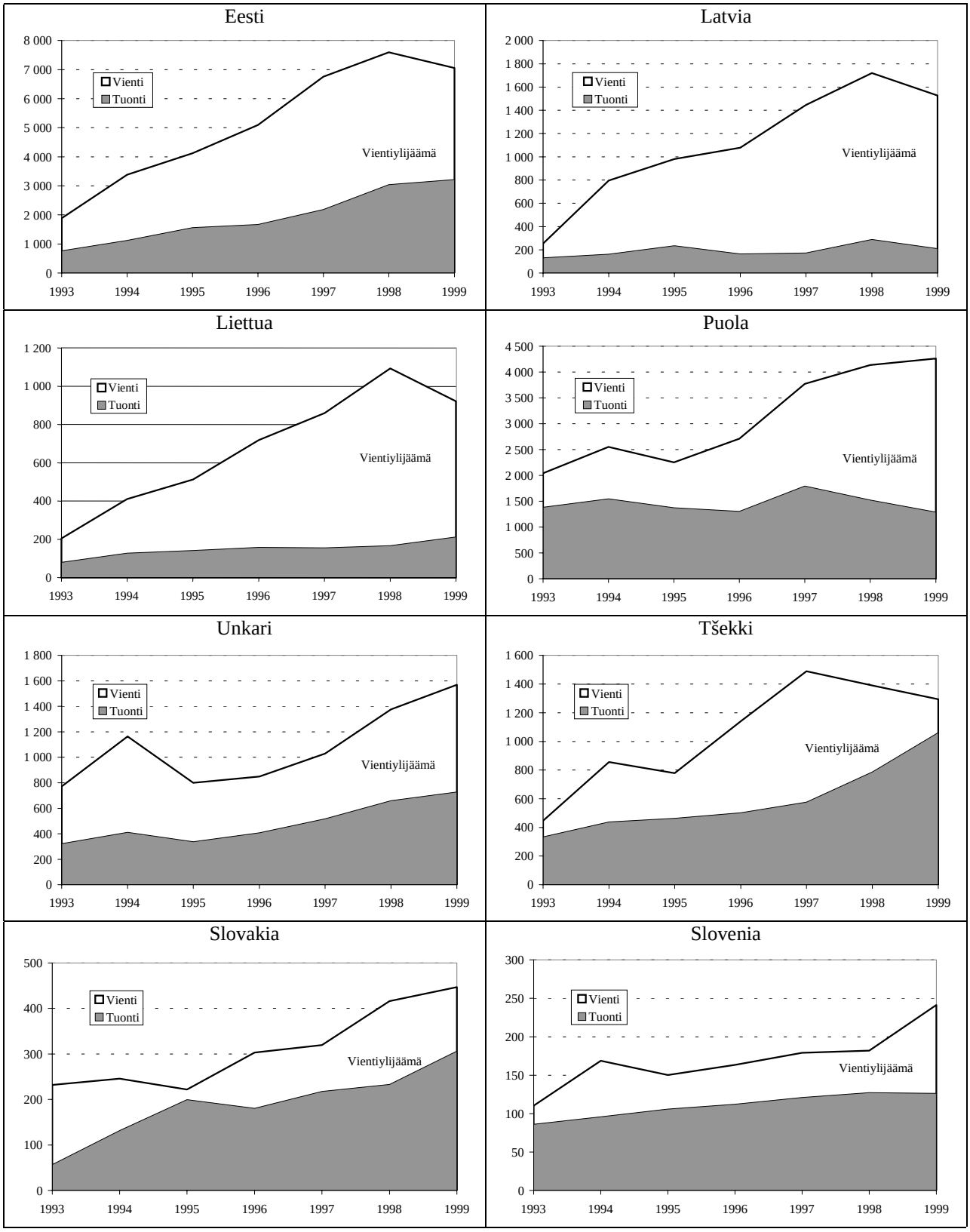

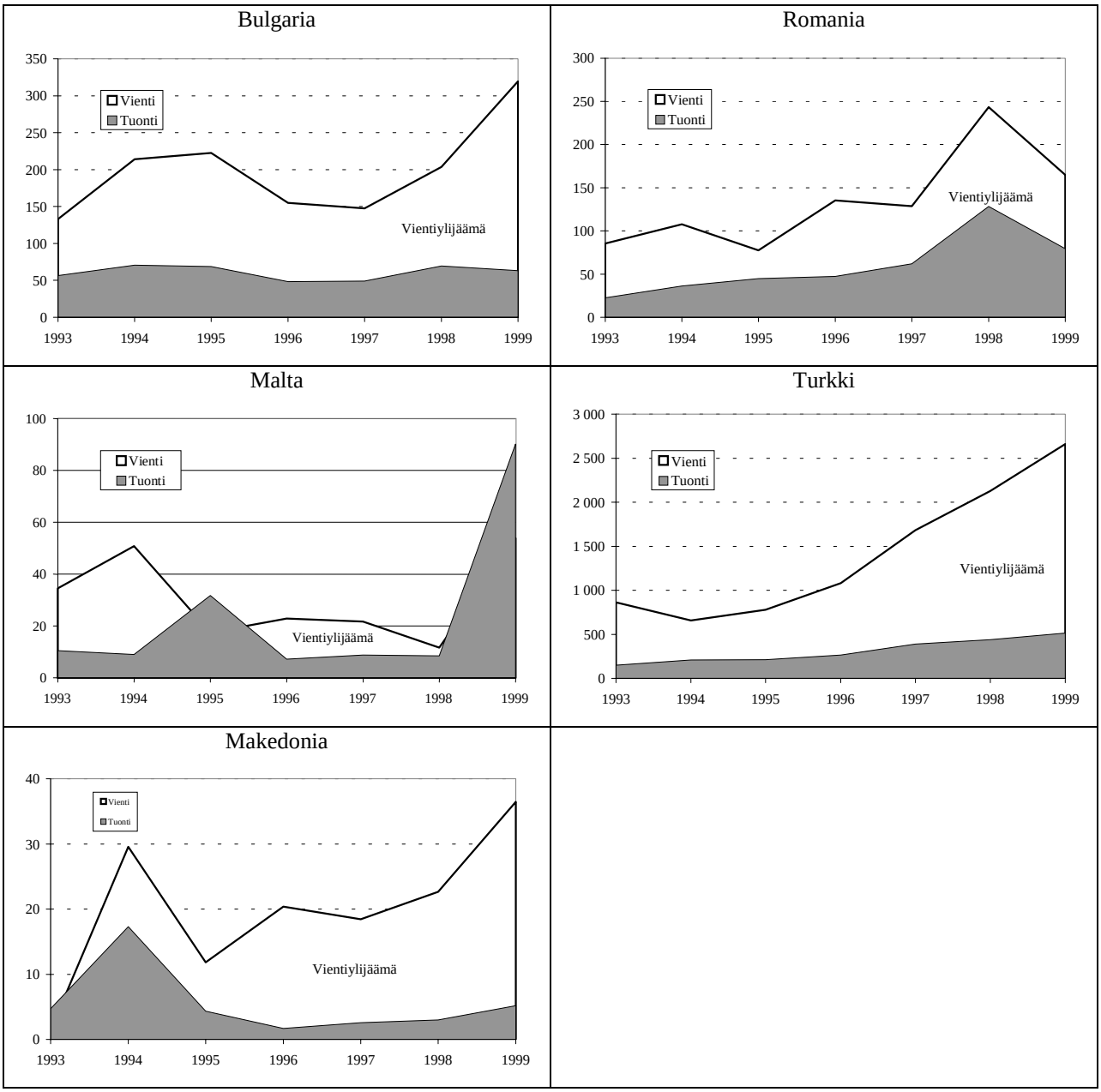

Lähde: Tullihallitus, Ultika-tietokanta

Tuonnin ja viennin hyödykesisältö

Tuonnin ja viennin hyödykesisältöä vuoden 1999 osalta on kuvattu taulukoissa L1 ja L2. Taulukoihin on poimittu Suomen viennistä hakijamaihin ja hakijamaiden tuonnista Suomeen kummastakin 50 viennin ja tuonnin arvolta suurinta hyödykettä. Ne kattavat puolet tavaravaihdosta. Taulukossa on käytetty mahdollisimman hienojakoista hyödykeluokitusta, jotta kaupan sisällöstä saataisiin tarkka kuva. Kustakin hyödykkeestä on esitetty 1-3 suurinta tuontimaata ja vastaavasti 1-3 suurinta viennin kohdemaata. Tuojia ja kohdemaita ei ole esitetty, jos tuonti tai vienti on ollut alle 1 miljoona USD. Jos listalla on yksi tai kaksi hyödykettä, se tarkoittaa, että tuonti tai vienti on hyvin keskittynyttä. Maiden lyhenteet ovat seuraavat: EE Viro, LT Liettua, LV Latvia, PL Puola, HU Unkari, CZ Tsekin tasavalta, SK Slovakia, SI Slovenia, BG Bulgaria, RO Romania, MT Malta, TR Turkki, XM Makedonia.

Taulukko L1. Suomen tuonti hakijamaista; 50 suurinta hyödykettä 1999, Milj. USD

HS-koodi ja tuoteryhmä	Koko tuonti	Hakija-maista	Osuus %	1-3 suurinta tuojaa		
Tuonti yhteensä	**31 640**	**1 412**	**4**	**EE**	**PL**	**CZ**
270112 Bituminous coal, whether or not pulverised but not agglomerated	131	70	53	PL		
852520 Transmission apparatus, for radioteleph incorporatg reception apparatus	237	60	25	EE		
852990 Parts suitable f use solely/princ w the app of headings 85.25 to 85.28	354	43	12	EE		
850780 Electric accumulators, nes	160	42	26	CZ		
440399 Logs, non-coniferous nes	240	33	14	EE	LV	
847330 Parts & accessories of automatic data processg machines & units thereof	492	30	6	EE	CZ	
854430 Ignition wirg sets & oth wirg sets usd in vehicles, aircraft etc	52	26	50	EE	SK	
853221 Electrical capacitors, fixed, tantalum, nes	45	19	41	CZ		
847192 Input o output units, whether o not presentd w the rest of a system etc	277	17	6	HU		
870323 Automobiles w reciprocatg piston engine displacg > 1500 cc to 3000 cc	849	16	2	CZ	SK	HU
852810 Television receivers includg video monitors & video projectors, colour	132	16	12	PL	HU	TR
870210 Diesel powered buses with a seating capacity of > nine persons	18	15	83	HU	PL	TR
440320 Logs, poles, coniferous nes	152	14	9	EE	LV	
854219 Monolithic integrated circuits, nes	415	13	3	MT		
440121 Wood in chips, coniferous	23	13	57	EE	LV	
870332 Automobiles with diesel engine displacing more than 1500 cc to 2500 cc	258	13	5	CZ	SK	
854451 Electr conductors, for a voltage >80V but </=1, 000 V fittd w connectrs	35	12	34	EE		
940360 Furniture, wooden, nes	46	11	24	EE	PL	
270400 Coke & semi-coke of coal, lignite o peat, agglomeratd o not, retort carbon	49	10	21	CZ		
852110 Video recording or reproducing apparatus magnetic tape-type	35	10	29	HU		
730890 Structures & parts of structures, i/s (ex prefab bldgs of headg no.9406)	38	10	26	EE	PL	
940161 Seats with wooden frames, upholstered nes	27	10	35	EE	PL	
640610 Uppers and parts thereof, other than stiffeners	12	9	78	EE		
903089 Instruments & apparatus for measurg or checkg electrical quantities nes	24	9	36	EE		
610910 T-shirts, singlets and other vests, of cotton, knitted	46	8	18	TR	EE	LT
620343 Mens/boys trousers and shorts, of synthetic fibres, not knitted	18	8	45	EE		
611020 Pullovers, cardigans and similar articles of cotton, knitted	54	8	15	TR	EE	
630221 Bed linen, of cotton, printed, not knitted	19	8	42	EE	HU	
441520 Pallets, box pallets and other load boards, wooden	9	8	82	EE		
283620 Disodium carbonate	11	8	69	PL		
621133 Mens/boys garments nes, of man-made fibres, not knitted	16	7	48	EE		
850300 Parts of electric motors, generators, generatg sets & rotary converters	19	7	39	EE		
854441 Electric conductors, for a voltage not exceedg 80 V, fittd w connectors	40	7	18	SK	EE	
260300 Copper ores and concentrates	204	7	4	TR		
843149 Parts of cranes, work-trucks, shovels, and other construction machinery	50	7	14	EE		
620463 Womens/girls trousers and shorts, of synthetic fibres, not knitted	26	7	27	EE	TR	
620433 Womens/girls jackets, of synthetic fibres, not knitted	19	7	37	EE	LT	
401110 Pneumatic tire new of rubber f motor car incl station wagons & racg cars	68	7	10	CZ	PL	SI
871200 Bicycles and other cycles (including delivery tricycles), not motorised	25	7	28	TR	PL	
870322 Automobiles w reciprocatg piston engine displacg > 1000 cc to 1500 cc	183	7	4	CZ	SK	
481139 Paper, in rolls o sheets, coated/impregnatd o coverd with plastics, nes	27	7	24	HU		
120500 Rape or colza seeds, whether or not broken	21	6	30	LT	PL	
611030 Pullovers, cardigans and similar articles of man-made fibres, knitted	36	6	18	HU	TR	EE
621143 Womens/girls garments nes, of man-made fibres, not knitted	12	6	54	EE	LT	LV
401191 Pneumatic tires new of rubber nes, having a 'herring-bone' or sim tread	23	6	27	HU	PL	CZ
854011 Cathode-ray television picture tubes, inc video monitor tubes, colour	18	6	34	PL	CZ	
690890 Tiles, cubes and sim nes, glazed ceramics	32	6	17	TR		
732690 Articles, iron or steel, nes	46	5	12	EE		
940390 Furniture parts nes	30	5	18	LV	EE	
440792 Lumber, Beech	10	5	51	PL		
50 Suurinta tuotetta yhteensä	***5 161***	***697***	***13***			

Lähde: OECD: International Trade by Commondities Statistics, Harmonised System.

Taulukko L2. Suomen vienti hakijamaihin; 50 suurinta hyödykettä 1999, Milj. USD

HS-koodi ja tuoteryhmä	Koko vienti	Hakija-maihin	Osuus %	1-3 suurinta kohdemaata		
Vienti yhteensä	**41 809**	**3 619**	**9**	**EE**	**PL**	**TR**
852520 Transmission apparatus, for radioteleph incorporatg reception apparatus	3 507	432	12	TR	PL	CZ
851730 Telephonic or telegraphic switching apparatus	653	99	15	TR	PL	CZ
852990 Parts suitable f use solely/princ w the app of headings 85.25 to 85.28	1 043	90	9	EE	HU	CZ
854211 Monolithic integrated circuits, digital	134	78	58	EE		
481021 Paper, fine, light weight coated, in rolls or sheets	1 601	71	4	PL	TR	HU
480260 Paper, fine, woodcontaining, in rolls or sheets, uncoated, nes	1 163	55	5	PL	SK	HU
481091 Paper, multi-ply, in rolls or sheets, clay coated, nes	768	54	7	PL	TR	SK
851790 Parts of electrical apparatus for line telephone or line telegraphy	404	52	13	EE	PL	HU
481011 Paper, fine, woodfree, in rolls or sheets, </=150 g/m2, clay coated	811	50	6	PL	TR	SK
854219 Monolithic integrated circuits, nes	70	50	71	EE		
480100 Newsprint, in rolls or sheets	613	40	7	TR	PL	EE
853120 Indicator panels incorporatg liquid crystal device/light emittg diode	47	40	86	EE		
721070 Flat rolled prod, i/nas, painted, varnished or plast coated, >/=600mm wide	93	33	36	PL	EE	CZ
850213 Generatg sets, diesel/semi-diesel engines, of an output exceedg 375 KVA	270	31	12	TR	PL	
854449 Electric conductors, for a voltage not exceeding 80 V, nes	43	30	69	EE	CZ	LT
853400 Printed circuits	46	29	64	EE	HU	
850440 Static converters, nes	438	29	7	EE	PL	CZ
870323 Automobiles w reciprocatg piston engine displacg > 1500 cc to 3000 cc	714	28	4	EE	LV	HU
481029 Paper, fine, woodcontaining, in rolls or sheets, clay coated, nes	565	26	5	PL	TR	LT
847330 Parts & accessories of automatic data processg machines & units thereof	124	25	20	EE	LT	HU
730890 Structures & parts of structures, i/s (ex prefab bldgs of headg no.9406)	161	23	14	EE	PL	LV
848180 Taps, cocks, valves and similar appliances, nes	160	21	13	PL	EE	LV
870190 Wheeled tractors nes	358	20	6	TR	EE	LV
482359 Paper, fine, cut to size or shape, nes	361	19	5	PL	HU	EE
842619 Transporter or bridge cranes	19	18	93	PL		
853690 Electrical app for switchg/protec elec circuits, not exced 1, 000 V, nes	49	16	33	EE	PL	
847192 Input o output units, whether o not presentd w the rest of a system etc	191	16	8	EE	LV	LT
480252 Paper, fine, woodfree, in rol/sheets, >/=40g/m2, </=150g/m2, uncoated, nes	578	16	3	PL	EE	HU
870899 Motor vehicle parts nes	96	15	16	EE	LV	LT
320810 Paints & varnishes based on polyesters, dispersed in a non-aqueous medium	36	15	41	LV	EE	PL
392190 Film and sheet etc, nes of plastics	135	15	11	PL	HU	CZ
470321 Chemical wood pulp, soda or sulphate, coniferous, semi-bl or bleached, nes	471	14	3	PL	CZ	
470329 Chemical wood pulp, soda/sulphate, non-coniferous, semi-bl/bleachd, nes	286	14	5	PL	CZ	SI
853669 Electrical plugs and sockets, for a voltage not exceeding 1, 000 volts	30	14	46	EE		
850780 Electric accumulators, nes	30	13	44	EE		
847989 Machines & mechanical appliances nes having individual functions	161	13	8	PL	TR	EE
852490 Recorded media for sound or other similarly recorded phenomena, nes	57	13	22	HU	PL	EE
430219 Tanned or dressed furskins nes, whole, not assembled	23	13	55	TR		
300490 Medicaments nes, in dosage	150	12	8	EE	PL	HU
845011 Automatic washing machines, of a dry linen capacity not exceeding 10 kg	59	12	21	LV	EE	LT
854380 Electrical machines and apparatus, having individual functions, nes	36	12	33	EE		
841850 Refrigerating or freezing display counters, cabinets, show-cases, etc	44	12	27	PL	EE	LV
732690 Articles, iron or steel, nes	59	11	19	EE	HU	PL
090121 Coffee, roasted, not decaffeinated	32	11	35	EE		
320890 Paints & varni based on polymers dissolv in a non aqueous solv nes	32	11	33	EE	PL	LV
853890 Parts for use with the apparatus of headg no. 85.35, 85.36 or 85.37, nes	25	11	43	EE	LV	LT
843149 Parts of cranes, work-trucks, shovels, and other construction machinery	95	10	11	PL	TR	EE
760720 Foil, aluminium, backed, not exceeding 0.2mm thick excluding any backing	42	10	24	LV	LT	PL
852910 Aerials & aerial reflectors of all kinds; parts suitable f use therewith	122	9	8	EE		
854459 Electric conductors, for a voltage >80V but not exceeding 1, 000 V, nes	58	9	16	EE		
50 suurimman hyödykkeen vienti yhteensä	***17 060***	***1 758***	***10***			

Lähde: OECD: International Trade by Commodities Statistics, Harmonised System.

E L I N K E I N O E L Ä M Ä N T U T K I M U S L A I T O S (ETLA)
THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY
LÖNNROTINKATU 4 B, FIN-00120 HELSINKI

Puh./Tel. (09) 609 900 Telefax (09) 601753
Int. 358-9-609 900 Int. 358-9-601 753
http://www.etla.fi

KESKUSTELUAIHEITA - DISCUSSION PAPERS ISSN 0781-6847

No 720 RITA ASPLUND, Private Returns to Education in Finland: Back to Basics. 20.06.2000. 14 p.

No 721 RITA ASPLUND, Inhimillinen pääoma ja palkat Suomessa: Paluu perusmalliin. 20.06.2000. 14 s.

No 722 HANNU HERNESNIEMI, Evaluation of Estonian Innovation System. 30.06.2000. 68 p.

No 723 MARKUS PAUKKU, European Union and United States Trade Relations. 01.08.2000. 14 p.

No 724 HELI KOSKI, Regulators and Competition Spurring or Retarding Innovation in the Telecommunications Sector? 03.08.2000. 21 p.

No 725 HELI KOSKI, Feedback Mechanisms in the Evolution of Networks: The Installed User Base and Innovation in the Communications Sector. 03.08.2000. 16 p.

No 726 KARI E.O. ALHO, Implications of EMU on Industrial Relations – The Country Report on Finland. 17.08.2000. 83 p.

No 727 ESA VIITAMO, Metsäklusterin palvelut – kilpailukykyanalyysi. 21.08.2000. 70 s.

No 728 ERKKI KOSKELA – MARKKU OLLIKAINEN, Optimal Forest Conservation: Competitiveness versus Green Image Effects. 31.08.2000. 22 p.

No 729 SINIMAARIA RANKI, Does the Euro Exchange Rate Matter? 01.09.2000. 24 p.

No 730 TOPI MIETTINEN, Poikkeavatko valtionyhtiöt yksityisistä? – Valtionyhtiöiden tavoitteiden kehitys ja vertailu yksityisomistettuihin yrityksiin. 05.09.2000. 41 s.

No 731 ERKKI KOSKELA – RONNIE SCHÖB – HANS-WERNER SINN, Green Tax Reform and Competitiveness. 06.09.2000. 15 p.

No 732 MATTI VIRÉN, Financing the Welfare State in the Global Economy. 06.09.2000. 16 p.

No 733 LAURA PAIJA, ICT Cluster – The Engine of Knowledge-driven Growth in Finland. 07.09.2000. 29 p.

No 734 STEFAN NAPEL – MIKA WIDGRÉN, Inferior Players in Simple Games. 14.09.2000. 35 p.

No 735 KARI E.O. ALHO, Optimal Fiscal and Monetary Policies in a Recession: Is There a Way Out of the Trap in an Open Economy? 26.09.2000. 34 p.

No 736 ERIK PLUG – WIM VIJVERBERG, Schooling, Family Background, and Adoption: Is it Nature or is it Nurture? 27.09.2000. 22 p.

No 737 ERKKI KOSKELA – MATTI VIRÉN, Is There a Laffer Curve between Aggregate Output and Public Sector Employment? 10.10.2000. 19 p.

No 738 PASI HUOVINEN, Työhön ja vapaa-aikaan liittyvä matkailu Helsinkiin. Analyysi majoitustilastosta. 24.10.2000. 21 s.

No 739 HANNU PIEKKOLA, Unobserved Human Capital and Firm-Size Premium. 08.11.2000. 33 p.

No 740 JOHANNA ALATALO – JUHA HONKATUKIA – PETRI KERO, Energiaturpeen käytön taloudellinen merkitys Suomessa. 08.11.2000. 51 s.

No 741 JUKKA LASSILA – TARMO VALKONEN, Pension Prefunding, Ageing, and Demographic Uncertainty. 01.12.2000. 21 p.

No 742 PENTTI SYDÄNMAANLAKKA, The New Challenges, Roles and Competencies of Human Resource Management. 01.12.2000. 6 p.

No 743 EVA M. MEYERSSON-MILGROM – TROND PETERSEN – RITA ASPLUND, Pay, Risk, and Productivity. The Case of Finland, 1980-1996. 15.12.2000. 26 p.

No 744 MATTI VIRÉN, Fiscal Policy, Automatic Stabilisers and Policy Coordination in EMU. 21.12.2000. 30 p.

No 745 JAAKKO KIANDER – MATTI VIRÉN, Measuring Labour Market Flexibility in the OECD Countries. 21.12.2000. 15 p.

No 746 HANNU HERNESNIEMI – PEKKA LINDROOS, Socio-economic Impact of European Single Market on Lithuanian Companies. Methodology Manual. 27.12.2000. 73 p.

No 747 PEKKA ILMAKUNNAS – MIKA MALIRANTA, The Turnover of Jobs and Workers in a Deep Recession: Evidence from the Finnish Business Sector. 08.01.2001. 20 p.

No 748 ARI HYYTINEN, Loan Market Equilibrium with Difference of Opinion and Imperfect Competition. 18.01.2001. 41 p.

No 749 ARI HYYTINEN, Information Production, Banking Competition and The Market Structure of The Banking Industry. 18.01.2001. 43 p.

No 750 PASI HUOVINEN – HANNU PIEKKOLA, Unemployment and Early Retirements of the Aged Workers in Finland. 07.02.2001. 40 p.

No 751 ERKKI KOSKELA – MARKKU OLLIKAINEN – MIKKO PUHAKKA, Renewable Resources in an Overlapping Generations Economy without Capital. 12.02.2001. 26 p.

No 752 KARI ALHO – COLIN HAZLEY– HANNU HERNESNIEMI – MIKA WIDGRÉN, EU:n itälaajenemisen vaikutukset Suomen tuotantorakenteeseen. 22.02.2001. 34 s.

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen julkaisemat "Keskusteluaiheet" ovat raportteja alustavista tutkimustuloksista ja väliraportteja tekeillä olevista tutkimuksista. Tässä sarjassa julkaistuja monisteita on mahdollista ostaa Taloustieto Oy:stä kopiointi- ja toimituskuluja vastaavaan hintaan.

Papers in this series are reports on preliminary research results and on studies in progress. They are sold by Taloustieto Oy for a nominal fee covering copying and postage costs.